

سائنس و تہذیب
و چارہ سہر کرنا مملانا

زانکویا دھوک

ریپورٹ چارہ سہر کرنا مملانا و ئاٹا کرنا ئاشتی

زیرہ شان نهمین مایی

دھوک 2015

رڀهرى ڇاره سه رڪرنا
ململانا وٺاڪرنا ٺاڪرنا

زانكویا دهوك
سهنته ریّ خواندنن ئاشتیی و چارهسه ركرنا مملانا

ریبه ریّ چارهسه ركرنا مملانا وئاڤاكرنا ئاشتیی

زیره فان ئەمین مایی

دهوك 2015

سهنٽهري ځوانديٽن ناشتې و چاره سه رڪرنا مملانا زانكوييا دهوك

- ناف: ري بهري چاره سه رڪرنا مملانا وٽاڪرنا ناشتې
- دانه: زيره فان ٽه مين مايي
- ده رهينا هونه ري و بهرگ: هه كار فندي
- ژمارا سپاردي: D-/2015/15
- چاپ: چاپخانا خاني - دهوك
- ژمارا دانا: 2000 دانه

ٽه ف ري بهره هاتيه چاپڪرن ب پشته فانيا ليژنا مانونايت يا نافه ندي - هه ولير

دیاری

ټه ف په رتوکه دیاری یه بؤ:

- پېشمه رگین د چه په رین شه پری دا ژبو به رقرار بوونا ټاڅتیی خوین و جانئ خو دکه نه قوربان.
- که سین هه رده م ټاماده ژبو چاره سهرکړنا ټاریشه و ممللانا.
- که سین هه ولدده ن پرین ټاڅتیی ټاڅاکه ن.
- ټاڅتیی خوازان.

نافه روک

لاپه ر	بابه ت
9	پیشه کی
11	ناشتی
11	جورین ناشتی
	مملانه
13	پیناسا مملانی
13	جورین مملانی
13	لاپه نین مملانی
15	ناستین مملانی
18	پلین مملانی
19	قوناغین پیشکه فتنا مملانان
24	شروفه کرنا مملانی
27	گرنگیا شروفه کرن وهه لسه نگاندنا مملانی
28	نامراژین شروفه کرنا مملانان
39	چارهسه رکنا مملانان په یوه ندی
41	چارچوڤه
42	په یوه ندی
43	لاپه ننی سین
44	شیواژین کارنی لاپه ننی سین
45	شیواژین مایتیکرنی د چارهسه رکنا مملانی دا
46	دهرگه هین چارهسه رکنا مملانی
50	میکانیزمین چارهسه رکنا مملانان

53 بې زیان، بې ټشانندن

57 هه مه جوری وفره لایه نی

پیکفه ژیان

62 بنه ماین پیکفه ژیانې

62 لیبورین

64 رولې ده وله تی د به لافکرنا ره وشه نییریا لیبورینې دا

65 لیبورین وناشتوونه ځه

69 فهره نگوک

پيشه کى

ژيان خوشى ونه خوشى يه، ناشتى وممللانه يه، ممللانه ژى ب شپو ازپن جودا ره فتار ل گهل دهپته کرن، نهو ممللانتين هندهک ديبين پيقهرى نه نارامى وهه بوونا نه خوشيان وهه ولين خرشين خو گونجاندن، وهنده کين دى ديبين نيشانا بزاډ وچالاکيان وهو ملله تن ممللانه ل ناف نه بن ملله ته کى مرى يه، چونکه کار ناکهت به لکوو د ته مبه لپن دا دژيت.

نه ف پهرتوکه وهک هه وله کا بچويک دهپت، ژبو به رده سترکنا هندهک هزر وبيرين ساده وسفک ل دور بابه تن ممللانتين وچورين وان، وچاوانيا سه رده ريكرن ل گهل ممللانا وچاوانيا شروفه کرن وهه لسه نگاندا وان، ويزانين کى يه لايه نى سپى يى هه ولدهت ممللانا چاره سه رکهت، وب چ شپواز وريک، وپه يوه نديا ممللانا ب فره لايه نى وهه مچورين فه، ديسان په يوه ندى دناقبه را ليورين وناشتى وممللانتين دا، وچاوا نه بينه کهس وگروپين زيانبه خش.

وپه رتوک وهک هزر په يدا بوو دهما ژمارهک ژ پشکدارين پروژى فيرکنا ناشتې داخزکرين پتر ژبابه تين ناشتې وممللانتين بزانتين، نهو پروژى دهپته بجه ئينان ژ لايى سه نته رى خواندنتين ناشتې وچاره سه رکنا ممللانا ل زانکويا دهوک ب هه فکارى ل گهل سه نته رى کيشين نيڅده وله تن ل زانکويا نيويورک.

لهو مه ژى ب فهر ديت نه فنى پهرتوکا ساکار دانين وهک هه ولهک ساده وپينگافهک بچويک کو کاره کى نقيسى هه بيت ل بهر دهستين پشکدارين پروژهى، کو ل پاشه روژى دى بنه باليوزين

ناشتي Peace

پېناسا ناشتې:

ناشتي زارافه كه راماڼ پي ټه وه ناشتېوون يا هه ي وپه يوه ندي يا خورته دناقه را لايه نين په يوه ندي دا، چ تاكه كه س بن ياڼ گروپين مروقان ياڼ ژي كه ساين مه عنه وي.

ناشتي ب ساده ترين راماڼا خو دويركه فتنه ژ ممللانين خرابكار، ژ توندوتيزي، وشه را. وهنده ك ديژن ناشتي ټانكو ريككه فتن، تيگكه هه شتن، ټارامي.

به لي ټه گهر باش ل واڼ پېناسان بنيرين وهزرا خو تيدا بكه ين، دي بينين راماڼا واڼ ټيگ بارودوخ ژي ټه نجام دبیت ټه وژي تيگكه هه شتن وټارامي.

هنده ك ب شيوازه كي دي دده نه نياسين:

ريژگرتن ل ژيان، په تکرنا هه مي جور وشيوازين توندوتيزي، پشكداريكرنا خوشي ونه خوشيان، وجوان بريقه برنا هه مه جوري وفره لايه ني، ليبورين، وپه يداكرنا چاره سهريان بو هه ر ممللانه كي.

جورين ناشتې:

- ناشتيا ټه ريڼي **Positive Peace** : مه رهم پي ټه و بارودوخ ټيڼ تيدا پي ټاساي يه، وممللانين ټافاكر هه بن. و ب راماڼه كا دي په يداكرنا بارودوخين دبنه ټه گه را بنبركرنا ټه گه ريڼ ممللاناڼ.

- ناشتيا نه ريڼي **Negative Peace** : هه بوونا ممللانا به لي توندوتيزي دنافا نينه، ولايه نين ممللاني ټه هف دويرن وپشتا خو

ددهنه هه‌ف دوو ودانوستاندن د نابقه‌را وان دا نینه، وه‌ر ده‌مه‌کی دبیت ئەو بارودوخه ب هه‌لوه‌شیت، وممللانه مه‌زتر لئ بهیئت. ب پامانه‌کا دی راوستاندنا توندوتیژیی یه یان ژی نه‌بوونا توندیی بیی چاره‌سهر کرن ئە‌گه‌رین ممللانی هه‌روه‌سا بیی نویژه‌نگرنا په‌یوه‌ندیین کومه‌لایه‌تی دنابقه‌را لایه‌نان دا، له‌و دبیت ممللانه سه‌ری هله‌ده‌ته‌فه.

له‌ورا ممللانه تشته‌ک ئاسایی یه، وژیان بئ ممللانه بریقه‌ ناچیت، چونکه نه‌بوونا ممللانان راماڤ پئ ئە‌وه‌ ئە‌و جفاکه جفاکه‌کی مری وبئ بزاق وکار و به‌ره‌مه.

به‌لئ به‌رامبه‌ر قئ بوچونئ بوچونه‌کا دیت‌ر هه‌یه‌ دیبژیت کو هه‌بوونا ممللانان راماڤ پئ ئە‌وه‌ ئە‌و جفاکه نه‌ یئ ری‌کخستی یه، ونه‌شیت ژیاڤا خو ب ئاسانی بریقه‌ به‌ت. وئه‌ف چه‌نده ژی گری‌دای ئە‌وان جوړه ممللانانه یین دناف جفاکی دا هه‌ین.

به‌لئ ئە‌م بوچونا ئیکئ باشت‌ر دبیین، وبوچونا دووی ئە‌گه‌ر مه‌ره‌ما وان پئ ممللانی هه‌رفینه‌ر و خرابکار بن، ئە‌و دراست ودروستن، چونکه کارکرن وپ‌ر بزاقی بئ گومان دی هه‌لویستین جودا جودا په‌یدا‌که‌ت، هه‌روه‌سا دی هه‌لویستین هه‌ف‌دژ ژئ په‌یدا بن، و دبیت به‌رژه‌وه‌ندیین که‌سانان یین نه‌وه‌ک ئیک بکه‌فته به‌ر که‌فین تیکچونئ، یان نه‌مانئ.

مملانه Conflict

پیناسا مملانې: نه گونجان یان هزرکرنا لایه نان کو بهرژه ووه ندین وان د هه مان ده مدا بجه ناهین، یان گرنگی دان ب هه لویستین هه قدژ، په یدابوونا هزرا، یانژی نه تیکگه هه شتن دناقبه را لایه نان دا. ههروه سا مملانه نانکو بارودوخه که نارمانجین لایه نان یان هه لویست وبهرژه واندین وان ژیک دجیاواز بن یان هزر بکه ن ژیک دجیاوازن.

جورین مملانې:

مملانې دوو جور هه نه، نه وژی:

۱- مملانا نه رینی (نافاکر) **Constructive conflicts**: نه و جورې مملانې یه یی نه نجامین باش بو هه می لایه نان بده ست دکه فن، ودویر ژتون دوتیژی، ودبنه نه گهری پیشکه فتنی وهه رکه سه ک دکه هیته مافی خو، وهک په یدابوونا پیشپرکی دناقبه را قوتابیان دا ل سهر پلا یه که م.

۲- مملانا نه رینی (مملانا هه رفینه ر یان خرابکه ر) **Distractive Conflicts**: نه و مملانه یه یا دبیته نه گهری هه رپاندنا په یوه ندیان دناقبه را دوو لایه نان دا یان پتر.

لایه تین مملانې **Conflict Parties**:

مه به ست پین به شدار بووین مملانې نه، ودبیت تاکه که س بن، یان گروپ بن، یان سازی وده زگا بن، یان جفاک، یان نه ته وه وٹاین، وهزین ژیک جودا، یان ژی وهلات بن، وهک ل خواری دیار:

- سهر ئاستی تاکه‌که‌سی (دهرونی intrapersonal): دناقبه‌را دوو هزران، یان دوو ئاراسته‌یان دا بو نموونه که‌سه‌ک نه‌زانیت کیژ ریکی بگریت، یان چ بریار بدهت هه‌تا هزرا خو بکه‌ت، یان ئاموژگاریا که‌سه‌کی شاره‌زا یان باوه‌ریپیکری وه‌رگریت.

- ل سهر ئاستی که‌سانا، دوو که‌سان یان پتر (که‌سایه‌تی intrpersonal): د ناقبه‌را دوو هه‌فالان، هه‌فژینان، کور و باب، خویشک وبرا.

- ل سهر ئاستی کومیین مروّقان Intragroup: ئه‌ندامین هه‌مان کوما مروّقان: ئه‌ندامین خیزانی، هوزی، هه‌مان نه‌ته‌وه، هه‌مان ئایین،... هتد.

- ل سهر ئاستی سازیین وه‌لاتی: ده‌زگا و ساریان.
- دوو کومیین مروّقان: دوو‌خیزان، بنه‌مال، هوز، ئایین، نه‌ته‌وه، یان پتر.

- ل سهر ئاستی وه‌لاتان: دوو وه‌لاتان یان پتر.

لایه‌نین ممللانی دبنه‌ چه‌ند کومه‌ک:

- لایه‌نین سه‌ره‌کی: ئه‌و لایه‌نن یین به‌رژه‌وه‌نده‌کا راسته‌وخو هه‌ی د ممللانی دا وه‌ک (هه‌ردوو هه‌فژین د ممللانا مه‌زاختنا پارهی دا).

- لایه‌نین ناوه‌ندی: ئه‌و لایه‌نن یین به‌رژه‌وه‌نده‌کا نه‌راسه‌وخو هه‌ین د ممللانی دا وه‌ک (زاروکیین کارتیکرن لی ده‌پته‌ کرن ژلمانیین دناقبه‌را ده‌یک و بایین وان دا).

- لایه‌نین دویر: ئه‌و که‌سن یین به‌رژه‌وه‌ندیین دویر هه‌ین د ممللانی دا وه‌ک (که‌س وکار) یین کارتیکرن ل په‌یوه‌ندیین وان دبیت ژ ئه‌گه‌ری وی ممللانی.

- لايه نټين راسته وخو: ټهو لايه نن يټين راسته خو ممللاني دکهن ودديار وبه چاڅن.

- لايه نټين نه راسته وخو: ټهو لايه نن يټين ل پشت لايه نټين راسته وخو رادوه ستن، ودبيت ټهو بن لايه نټين دروست وراسته قينه يټين ممللاني ووان بهر ژه ونده کا راسته قينه هه ببيت د وي ممللاني دا.

- لايه نټي سي: ټهو که سن يټين هه ولددهن ممللاني چاره سره بکه ن.

کومين لايه نټين ممللانا:

۱- کوما سه ره کی: خودان بهر ژه وندي راسته وخو، دبیت دديار وبه چاڅ بن ودبيت دبه رزه ونه ديار بن.

۲- کوما ناو وندي: خوداتين بهر ژه وندي نه راسه وخو.

۳- کوما لايه کی: خوداتين بهر ژه ونديين دوویر.

ټاستين ممللاني Conflict levels :

ممللانا بهرزه (ټه شارتی): ټهو جورټي ممللاني يه يټي لايه نټين خو هه ين به لي دبه چاڅ نين، يان ژي هه مي ره گه ز وستينين خو هه نه وبابه تي وي ژي يټي هه ي، وټه گه ر وپالده ر ژي، به لي نه يا ټاشکه را وبه چاڅه، ويا ل هيفيا ټه گه ري په قينه ر کو ټه گه ره کي نه راسته و خو يه.

ممللانا سټک: ټه ف جورټي ممللاني نه يټي کویره به لکو ټه گه ري سهرقه سه رقه هه نه وبو ده مه کي کورت روی دده ت، وگه له ک شينواري خرابکار ل ديف خو ناهي ليت وزوی وبساناهي ده يته چاره سره کړن.

ململانا دهنگفهدر: ئەو جورئ مملانئ يه يئ ژ بهر ئەگه ره كي ژ ئەگه ران دهنگ وباسئ وئ گه له ك به لاقه دبن، دبیت بابتهئ وئ يئ نوي بيت، يان ژي لايه نئ وئ دبه رنياس بن، يان ژ بهر په يوه دنيا دناقبه را لايه نان دا يان كرياته كا سه ره نجر اكيش لئ هاتيه رويدان يان ژ بهر هه ره ئەگه ره كي دي بيت.

ململانا ئاشكه را: ئەف جورئ مملانئ يا ديار وبه چاقه، دبیت پتري لايه نئ وئ دديار بن، هه ره وه سا ئەگه ر وپالده ر د ئاشكه را بن وگه له ك ده م وكار پينه قئيت دا بهيته شروفه وه له سه نگانده. هه ره وه سا دشيان دايه بيژين كو چاره سه ركرنا في جورئ مملانئ ژي دبیت يا ئاسانتر بيت ژ مملانا فه شارتي چونكه هه مي يان پتريا لايه ن وبابه ت وئه گه ريئ وئ دبه رجا ف وئاشكه رانه.

ململانا پيشكه فتي: ئەو مملانه يه يا نه هاتيه چاره سه ركرن، وگه هه شتیه ئاسته كي به رز، وتوندوتيزي ژئ پهيدا دبیت، وه ك شه ريئ دناقبه را دوو كه سان، يان دوو بنه مالان، وه تا دوو وه لاتان دا.

ململانا به ربه لاف: ئەو جورئ مملانئ يه يئ گه له ك رويدده ت، وه ك مملانئ دناقبه را زاروكان دا سه را ده ميئ به ر خودانا به رناميئ تله فزيونئ، مملانئ دناقبه را قوتاييان دا ل سه ر پلا ئيكي، مملانئ دناقبه را كاركه ران دا سه را ده رفه تين كاري، مملانئ دناقبه را پارتين سياسي دا سه ر گه هه شتتا ده سته لاتئ... هتد.

ململانا ساده: ئەو مملانه يه يا كي م لايه ن هه بن، ولايه نئ وئ دديار وئاشكه را بن، كو لايه نئ راسته وخونه، وگه له ك رويدان وئه گه ر وپالده ر نينن، وچاره سه ركرنا وئ يا بزه حمه ت نينه.

مملانا ئالوز: ئه و مملانه یه یا زور لایه‌ن هه‌بن، وهنده‌ک لایه‌نین ویّ نه ددیار وئاشکه‌رانه، وهنده‌ک جاران لایه‌نین دیار وراسته‌وخو نه لایه‌نین راسته‌قینه‌نه به‌لکوو ئه و لایه‌نه ژ پیش لایه‌نین مملانی یین راسته‌قینه‌نه ڤه کاردکه‌ن، و جاراران گه‌له‌ک رویدان وئه‌گه‌ر وپالده‌ر هه‌نه، و چاره‌سهر کرنا ویّ یا بزه‌حمه‌ته، و دبیت ده‌مه‌کی دریژ بکیشیت، دیسان ده‌رفه‌تا دووا ئاریانا ویّ یان هلبوونه‌ڤه‌یا ویّ یان ئازرینا ویّ هه‌بیته‌ ڤه.

مملانا نافکه‌سی: کو دناقبه‌را هزر و بیرو و بوچون وهه‌لبژارتین که‌سه‌کی بخونه.

مملانا بکوم: کو لایه‌نین ویّ جوهره‌کا که‌سانایه.

مملانا داقبه‌را که‌سانان دا: ئه و جوړی مملانی یه کو دناقبه‌را که‌سانان دایه، ولایه‌نین ویّ تاکه‌که‌سن.

مملانا نه‌ته‌وايه‌تی: بابه‌تی مملانی کیشین نه‌ته‌وايه‌تی نه.

مملانا ئاینی: ئاینی رولی هه‌ی د په‌یدا کرنا ویّ دا هه‌ر وه‌سا بناڤی ئاینی ده‌یته‌ گیاران و دبیت هه‌ر بناڤی ئاینی به‌یته‌ ڤه‌مراندن یان ژی چاره‌سهر کرنا.

مملانا توند: ئه و جوړی مملانایه یا کریارین توندوتیژی لی ده‌یته‌ بکارئینان.

مملانا سهربازي: چه ك و ته قه مهنې وسه ربا ز و پلاني سهربازي
ل دهنه بكارئينان، ټانكو شهر. ديسان ديټني مملانا چه كدار.

پلين مملاني Level of Conflicts :

۱- مملانا پله بهرز (دژوار) High Intensity conflict: ټه و
پله يه يا توندوتيزي بخوفه دگريت، ودبيت هر تشتهك دټاڅه را
لايه نان دا بهه رپيت، وهك مملاني د وه لاته كي دا پهيدا دبن كو
رژيما سياسي يان دهستلاتي بهه لوه شيت، وكومين چه كدار ل سهر
جه وسازين فهرمي ونه فهرمي دا زالبن وبهه څرا شهرې بكن.
مملانه ل في ناسي يا خرابكار وهه رفينه ره وپرانيا جاران يا څه پره،
وهيچ لايانه ك يي به رهه ف نينه خو بو لايه ني دي بجه مينيت وژبه ر
دانيت، وهه ر ټيک ژوان هه ولا نه هيلان وبنده سترنا لايه ني دي
دكه ت يان بدهست څه ټينانا هه مي به هايي ټاريشه ل سهر، وگه له ك
جاران كيشه پي بديماهيك دهيت چ ب ټريني يان نه ريني.
وژټانجامي وي ناسي نه ريني يا هسك به رقه رارديت.
پتريا جاران مملانه ل في ناسي پيدفي ب ريباز وبيردوزين
سه پاندنا ناسي نه، دا بهيته كونترولكرن وپاشان ريبازه ك يان
بيردوزه كا گونجا بهيته بكارئينان ژبو چاره سهركرني.

۲- مملانا ناقجي Medium Intensity Conflict: ټه و جوري

مملاني يه يا بي يوندوتيزي به لي دبيت توندوتيزي بخوفه بگريت
ټاګه ر هات وبارودوخين دژوار هاتنه پيش.

۳- مملانا پله نرم (سڼك) Low Intensity Conflict : ل في

ناسي مملاني په نا بو توندوتيزي ناهيته برن، وجوري دووي يي
ناسي ټانكو ناسي هسك يا نه ريني هه بيت، به لي په يوه ندي د

برينه وپړين ټيک گه هه شتنې د هه پښه، ودبيت بريکا داوستاندين
راسته وه خو يان نه رسته وخو چاره سه ربیت يان ژي بريکا لايه نې
سيې کو پتريا جاران ټافاکه ري پرايه چاره سه ربیت وهه می تشت
وهک خو يان باشر بزقرن.

قوناغين پيشکه فتنا ممللانا:

هه ر ممللانه ک د چه ندين خوناغان دا دبوریت، جار به ر ه ف
به رزيې دچیت و دژوار دبیت، جار ژي به ر ه ف نزميې فه دچیت و
سست و خاف دبیت، ټه فین ل خواري ژي گرنکترين قوناغين
پيشکه فتنا ممللانا نه:

شهر

توندوتیژی

کیشه

ليکدان

ممللانه

ټاریشه

دووبه ر ه کی

نه وه که ه فی

نه وه که ه فی د هزر و بېر و بوچون و ټارمانج و مه ر ه م و به ر ژه وه ندي
وگرنگی و پويته دان وهه لويستاندا تشته کی زوري سروشتی يه، به لي
چاوانيا ره فتارکرنې دگه ل فی نه وه که ه فی دا، خالا وهه رچه ر خانې يه،
يان دي چاره سه ربیت يان ژي دي بېته ټه گه را په يدا بوونا
دووبه ر ه کی.

وهه رده ما بیباوه ری که فته دنا قدا هه رایه کی مملانی دی خو راست و دروست بینیت ولایه نیی دی دی ب رایه نیی مه ترسیدار هیته پیشجاف.

وئو دووبه ره کیه نه گهر بریکین ژیرانه ره فتار ل گه ل نه هاته کرن دی گه شه که ت ودبیت ژ نه نجامی وی لیکدان په یدابیت، ژ بهر چه ندین نه گهران، کو دبیت هنده ک که سین دی رایه نیی مملانی پالدهن، یان هه لویستان ژ هه ق دوو وهر گرن، و بهر ژه وهندی و پیدقیین خو یین سهره کی و بنه رت و گرن گ بهرچاف وهر نه گرن یان ژ ی بهری هه رایه کی تنی ل بهر ژه وهند و پیدقییا وی بخو و بهر ژه وهند و پیدقیین رایه نیی دی بهرچاف وهر نه گرت، و هوسان دی دووبه ره کی مه زتر لی هیته و بهر ف ناریشی فه گه شه که ت و پیشکه قیت.

ل قیره خاله کا دی یا وهر چه رخانن دهیته پیش کو نه و ناریشا په یدابووی نه گهر چاره سهر نه بوو دی بهر ف مملانی فه چین، به لی هه تا قیره ژ ی دهر ف تا چاره سهر یی یا هه ی نه گهر ب ژیرانه ره فتار ل گه ل بهیته کرن، و نه نجامی وی ره فتارا ژیرانه دی مملانه کا ناکره ژ ی په یدابیت، نه گهر نه دی نه نجام بیته مملانه کا هه رفینه ر.

نه گهر نه نجام بو مملانا هه رفینه ر دی توندوتیژی په یدابیت، وئو چه نده دی گه شه که ت بهر ف په یدابوونا لیکدانن دنا قبه را واندا.

به‌لی ته‌گه‌ر ته‌م هه‌ر ئاریشه‌ک یان نه‌وه‌که‌ه‌فیه‌کئی ب ممللانه
ب هژمی‌رین قوناغئین پی‌شقه‌چون یان گه‌رمبوونا ممللانا دی ب فی
شیوازی بن:

۱- قوناغا ممللانا سست: ته‌و قوناغه یا ته‌گه‌رین ممللانی هه‌ین
به‌لی ممللانه بخو په‌یدا نابوویه چونکه لایه‌نین ممللانی دبه‌ره‌ه‌ف
نین به‌رسینگا ئیک و دوو بگرن و دژایه‌تیا هه‌فدوو بکه‌ن ژبه‌ر
چه‌ندین ته‌گه‌ران وه‌ک: (هه‌بوونا دوژمنه‌کئی هه‌فیشک، تیکچونا
به‌رژه‌وه‌ندیین هه‌فیشک، بارودوخین نه‌گونجای، هه‌بوونا فشاره‌کئی
ل سهر لایه‌نان، هتد...).

۲- قوناغا ممللانا پی‌حه‌سیای: ته‌و قوناغه‌یه یا لایه‌نین په‌یوه‌ندیین
پیدده‌سن کو ممللانه‌کا چافه‌ریکری یا دیاردبیت و تیزیکه دی
رویده‌ت دناقه‌ه‌را وان دا.

۳- قوناغا ممللانا ئاشکه‌را: دفی قوناغئ دا ممللانه پتر ئاشکه‌را
دبیت وه‌ست پی‌ ده‌یته‌کرن چ ژ لایئ لایه‌نین ممللانی بخوفه‌ یان
ژلایئ ده‌وروبه‌رین وان فه، و بیه‌نا ئاریشه وناکویان ژ په‌یوه‌ندیا
دناقه‌ه‌را واندا ده‌یت چونکه ته‌و په‌یوه‌ندی ده‌لوه‌شن ب شیوه‌کئی
دیار و به‌چاڤ.

۴- قوناغا ممللانا دیار: دفی قوناغئ دا ره‌وشتین لایه‌نین ممللانی
دناقه‌ه‌را کریار وره‌تکرن وره‌نگه‌دانان دا ده‌ین و دچن، و درب
وتولفه‌کرن ددیارن، هه‌روه‌سا هی‌رش و خوفه‌کیشان، و مای‌تیکرنا لایه‌نی
سیئ ژ دیاردبیت و چاره‌سهری د فی قوناغئ دا یا ئاسانتره‌ لیدف
بیردوزا دبیت هه‌ر تشته‌ک گه‌ه‌شته‌ کوپیتکئی دی به‌ره‌ف
ژوردانی ونه‌مانئ یان چاره‌سهری فه‌ چیت.

به لږ هنده ک جاران چاره سهری زور ټالوز دبیت چونکه لایانین
مملانې دبیت هه لویستین خراب، کریت، دهر باره ی هه څو و یټ
دهر برین.

5- **قوناغا پشتی مملانې:** یان قوناغا ریڅه برنا مملانې: ټه و
قوناغه یه یا دهر برینې ژ سروسټی په یوه ندیې دکهت دناقبه را لایه نین
مملانې دا، و چاره سهری زور نږیک دبیت تایهت ل وان بارودوخین
هه فسه نگی هه ی دناقبه را لایه نین مملانې دا کو هه ردوو لا بی
هیڅی دین کهس ژوان نه شیت سهرکه فتنې بدهست خو بیخیت ل
سهر کیستې لایه نې دی، وژنا فبرنا لایه نې دی دشینا وی دا نینه.

و لڅیره دوو دهینه پیش:

آ- هزرا ټاگر به ستنې - ریڅه برنا مملانې کو توندوتیژی ژناف
په یوه دنیا وان دا بهیته دهر ومملانا خو بشپوه کټی دی بریڅه بهن،
هه لبت ټه څه ب هاریکاری لایه نې سین څه دهیته چه سپاندن
وفشار یان پالدهر دهینه بکارینان.

ب- یان ژی ټاگر به سته کا بهروهخت جهی خو دبینیت دناقبه را
لایه نان دا تا پتر خو به ره څکه ن وټاماده کاری دهینه کرن خو پر هیز
و پر چه ک دکه ن پاش مملانه کا زورا دژوار روی ددهته څه ولایه نه ک
هه ولا نه هیلان وژنا فبرنا لایه نې دی دکهت.

6- **قوناغا ټاکړنا ناشتې:** پروسېسه کا زورا ټالوزه دڅیت یان
لایه نه کټی مملانې بنتی بسهرکه څیت ولایه نین دی سهری بو
بجه مینن یان ژی گشت لایه ن بگه هنه وټی باوه ریټی کو مملانه
هه ره شهیه ل سهر وان هه میان وسهرکه فتن نابیته بهه را چ لایه نه کی
وهه می لایه ن دزیامه ندن.

به لى نأفاكرنا ناشتٲى ل قٲره پٲدقٲى ب بهرهبفكرنا ژٲوار
وبارودوخه كى گونجائ هه به كو لٲٲورٲن تٲدا بهٲٲته ده ربرٲن
ههروه سا رٲزلٲٲنانه كا راست ودروست هه بٲت، دٲسان قهفته كا
رٲكوپٲك وبهرفره هه يا پروگرامان هه بٲت وستراتٲژٲهت وٲلانٲن
گونجائ كو تٲدا مافٲن سٲاسى، ئابورى، جقاكى، روشنبٲرى،
گه شه پٲدانى جهى خو لى بٲٲن بى جٲاوازى، وٲا ژهبمٲان گرنكرت
په دٲكرنا باوه رٲى به كو لٲه نٲن ممللانى باوه رى ب هه قءوو
هه بٲت كو دى شٲن پٲكفه بژٲن وپه نٲى بو توندوتٲژٲى نه به نه قه.

ههروه سا ژچه ككرنا چه كداران وتٲكه لكرنا وان ل گهل جقاكى،
و دٲسان تٲكه لكرنا زٲاندار وپه نابهر وئاواران لگهل جقاكى وراكرن
ونه هٲلانا به رمٲك وشٲنوارٲن توندوتٲژٲى وچاكرنه قه يا ژٲرخانا
وه لاتى وءووا نأفاكرنه قه يا جقاكى.

دكهن) ئه فِه ژ لايه كي، وژ لايه كي دي هه فِر كي ژي هه يه ل دور بهر ژه وه ندان (ئو تَشْتِي دَقِيْت بده ست خو بِيخِيْت)، به لِي ئه ف رِي بازه چه خَتِي د ئِيخِيته سهر وِي چه ندي كو دَقِيْت بهر ژه وه ند بهيْنه بهر چاف وهر گرتن وئو خالا سهره كي يا شروفه كرن وهه لسه نگاندا مملاني بيت، و خو ژ هه لويستان دوير بِيخِيْن، وهنده ك پيْفهر بهيْنه دانان هه مي لايه ن ل سهر د رازي بن.

۲- بِيردوزا پِيْدَقِيْين مروفايه تي The Human Needs Theory:

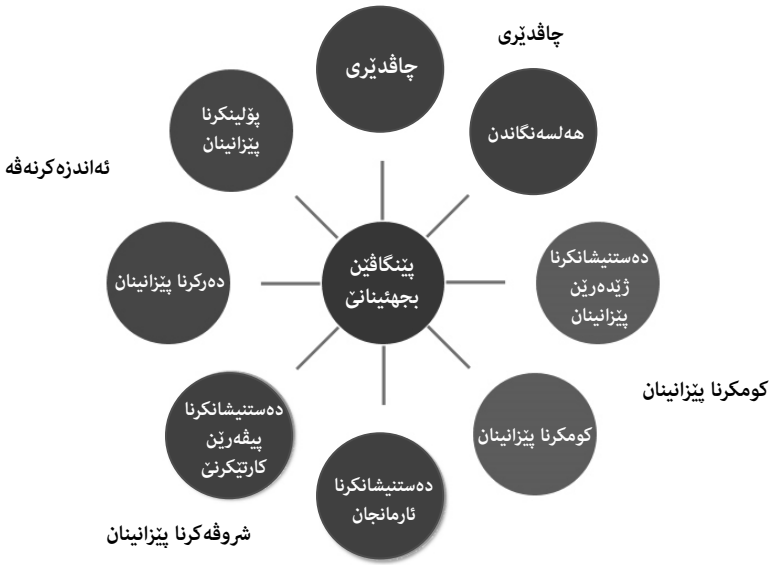
ئه ف بِيردوزه بهر هف وِي چه ندي دچِيْت، ئه گه رِيْن مملانا كومه كا پِيْدَقِيْين سهره كي يِيْن مروْفِي نه نه هاتيْنه تِيْر كرن، لهو دَقِيْت ل ده مي شروفه كرن وهه لسه نگاندا مملانا دا بهيْنه ديار كرن و پِيْدَقِيْا وان ب تِيْر كرن و پِر كرنِيْ بهيْته ده ستنيْشان كرن ب رِيْكا رِيْكه فتنه كي دنا فبه را لايه يِيْن مملاني دا، دا بدر ستاهي ئه و مملانه بهيْته چاره سهر كرن.

۳- رِيْبازا فه گوهاستنا مملانا The Conflict transformation Approach:

ئه ف رِيْبازه هه ولدده ت مملاني ژ جورِيْ دژوار فه گوهيْزِيته مملانه كا بيْ توندوتِيْژِيْ ئانكو فاكته رِيْن توندوتِيْژِيْ ژِيْ ب هه لِكِيْشِيْت، ئه وژِيْ بَرِيْكا گوه رِيْنا بابه تيْ مملانيْ يان لايه يِيْن مملانيْ.

شروفه کرنا مملانا د چه ندين قوناغا پرا دبوریت وه ک ل فی
نه خش ل خواری دیار:

نه خش ژماره (1)

نه خش قوناغین شروفه کرن وهه لسه نگاندا مملانا

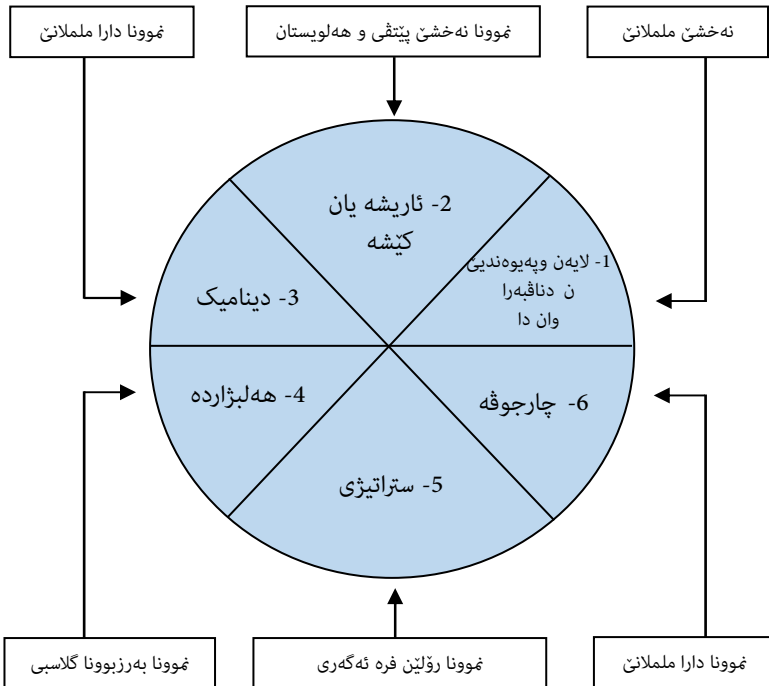
گرنگیا شروفه کرن وهه لسه نگاندا ممللانی:

- ۱- بده سته ئینانا پترین وباشترین زانیاریان ل دور وی ممللانی.
- ۲- زانینا بابه تی ممللانی ب شیوه کی راست و دروست.
- ۲- نیاسینا لایه نیین دروستین ممللانی چونکه گه له ک جاران نه و لایه نیین بهرچاف نه لایه نیین راسته قینه یین وی ممللانی نه به لکو دبیت هنده ک لایه نیین دی ل پشت هه بن، وئه و بن لایه نیین راسته قینه یین وی ممللانی.
- ۳- زانینا قوناغا ممللانه تیدا دبوریت.
- ۴- زانینا هه لوپست و پیدقی وبه رژه وه ندین لایه نیین ممللانی.
- ۵- چاوانیا سهره ده رکرنی ل گه ل وی ممللانی.
- ۶- ده ستنیشانکرننا باشترین ریگ وشیاواز ژبو سهره ده رکرنی ل گه ل وی ممللانی.
- ۷- زانینا خه رجیین دقیت بهینه مه زاخن ژبو چاره سهرکرننا وی ممللانی.
- ۸- زانینا شاره زایین پیدقی یان سازی و داموده زگا دشیان دبیت وی ممللانی چاره سهرکته.

نامرازین شروفه کرنا ممللانا:

وهک هر زانسته کئی دی شروفه کرنا ممللانا نامراز ونامیرین خو هه نه، هندهک ژوان بو هه می جورین ممللانا بکاردهین، به لئی هنده کین دی تنی بو جوړه کی یان هندهک جوران دهینه بکار ئینان:

نه خشن ژماره (2)

نه خشه هندهک ژ نامرازین دهینه بکار تانین ژبو شروفه کرنا ممللانا دپاردکته

ٽيڪ: دارا مملاني Conflict tree :

ٺهف جورِي ٺامرازي بو ههمي جورين مملانا دهيتت بڪارئينان ول ههمي ٺاستان، وڙبو ديارکرنا ره وریشالين مملاني وٺهگر وپالدهرين وي ههر وهسا ڙبو ديارکرنا بابته مملاني.

بهلي رهين داري ٺهگرين سهرهڪي ونهراستهوخو بين مملاني نه. ڪو دقيت ڙ بنهرت بهينه چارهڪرن ههتا ٺهو مملانه ب دروستي بهيتت چارهسهرڪرن، وٽيدي سهرينههلدهته ڦه. وٺهو ٺهگرين بين نه بهرچافي، بين بهرزه وڦهشارتي ونهديار. وچارهسهرڪرنا وان ڙي جوره زهحمهتيهڪ تيدايه.

وچهق وبه لگين داري ٺهگرين راسته خو بين مملاني نه ڪو دديار وبهرچافي وٺاشڪهراڻه، وب چارهڪرنا وان مملانه ههر دي مينيت بهلي تي دي هيتت ڦههيلان يان گيروڪرن يان بريڦهبرن يان پاراستن، ههتا ديماهي ڙريڪين چارهسهرڪرنا نه بنهرتا مملاني. ٺانڪو ههولهڪه ڙبو ڪونترولکرنا مملاني ڪو مهزنتر يان بهرفرهتر لي نه هيتت ههتا ڙ بنهرت دهيتت چارهسهرڪرن.

وقورمي داري ڙي دي بو مه جورِي مملاني وبابته وي ديار ڪهت ڪا ٺهو مملانه ل سهر چي يه، پهنا بهري، يان ههر مملانه ڪا دي.

چاوانيا بڪارئينان دارا مملاني وهڪ ٺهمرازهڪ ڙ بو شروڦهڪرن وههسهنگاندنا مملاني؟

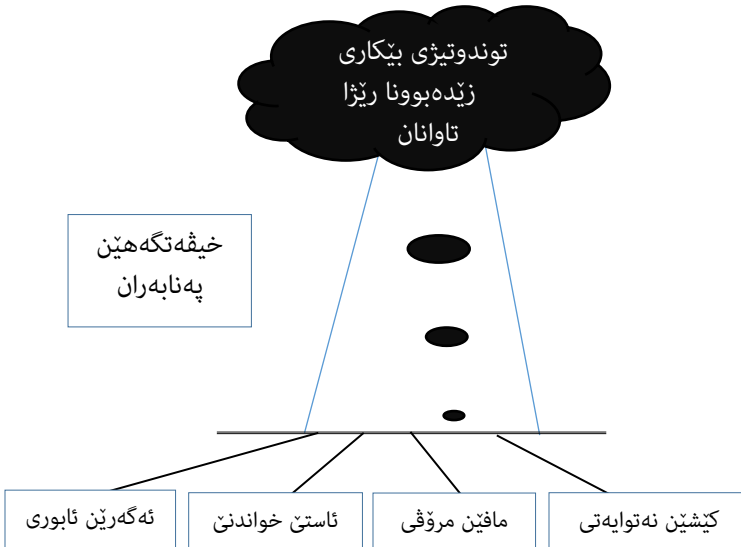
دي ويٽي دارهڪي هيتت ڪيشان ڪو قورمي داري ل گهل ره وچهق وبه لگين وي ڙي.

پاش پارچه ڪاغهزين بچووکين رهنگين دي هينه بڪارئينان ورهنگين تاري وگرتي دي ٺهگرين سهرهڪي ونه راستهوخو ووينهرت دي ل سهر هينه نڦيسين ول سهر رهين داري هينه دانان.

وره‌نگین قه‌بوی وخاف دی ئه‌گهرین نه‌سهره‌کی وراسته‌وخو ل
 سه‌ر هیئنه‌ نفیسین ول سه‌ر چه‌ق و به‌لگین وی داری هیئنه‌ دانان.
 ول سه‌ر قورم داری ژی دی بابته‌ی مملانی هیئته‌ دانان کا ئه‌و
 مملانه‌ یا ئاینی، جفاکی، ئابوری، نه‌ته‌واپه‌تی، خیزانی، نیقده‌وله‌تی
 یه‌.

وب فی شیوه‌ی مملانه‌ دی هیئته‌ شروفه‌ کرن هه‌روه‌سا ئه‌گهرین
 مملانی و بابته‌ی وی دی دیار و به‌رچاف بن، وکار کرن ل سه‌ر
 هه‌لسه‌نگاندنا وی و چاره‌سهر کرنا وی مملانی گه‌له‌ک ب ساناهی تر
 که‌فیت.

نه‌خشی ژماره (۳)
 دارا مملانی

دو- تایرا مملانی Wheel of conflict :

ل فی نامرازی زوربه یا گور ونه گورین مملانی رهفتار ل گهل دهیته کرن، وهک ئاریشین مملانه پهیدا کرین وئهوین ژ مملانی پهیدا بووین، ولایه نین مملانی وپه یوه نندیین دناق بهرا وان دا، ودینامیکیین وی، کا چ هه لبارده هه نه، ئانکو چاراسه ریین پیشیارگری، وچنه نه گهرین راسته وخو ونه راسته وخو، وستراتیژیین بهرده ست.

وئهف نامرازه پتیا ئامیر وئامرازین دی بخوفه دگریت، ئانکو دشیاندايه بیژین تایرا مملانی نامرازه کی گشتگیره. وبو ههر ره گزه کی ژوان ره گزه زین مه ئاماژه پیدای ئامیره ک یان نامرازه ک بو دهیته بکارئینان، وهک:

- ۱- لایه نین مملانی وپه یوه نندیین دناق بهرا وندا: نه خشی مملانی دهیته بکارئینان.
- ۲- کیشه وئاریشان: نمونا نه خشا پیدفی وهه لویستان بکاردهیته.
- ۳- دینامیکیان: دارا مملانی بکاردهیته.
- ۴- هه لباردان: نمونا نه خشا پیدفی وهه لویستان بکاردهیته.
- ۵- ستراتیژی وئه گهران: نمونا رولین فره نه گهر بکاردهیته.
- ۶- سازیان: نمونا دارا مملانی بکاردهیته.

چاوانیا بکارئینانا نمونه وئامرازی مملانی:

بازنه ک دی هیته بکارئینان، پاش بو شه ش پشکین وه کههف دی هیته پارچه کرن وژلایین راست بو چه پ ژسه ریفه دی ب لایه نین مملانی هیته دهست پیکرن وپه یوه نندیین دناق بهرا وان دا، پاش کیشه وئاریشه ل لایین سه ری، پاش دینامیکیین مملانی ل بهرامبر

خانا لایه‌نان، پاش بندا هه‌لبژارده به‌رامبه‌ر لایه‌نان، پاش ئه‌گه‌ر
وستراتیژی، پاش دی‌ی سازیین هاریکار یان دژی پیدابوونا وی
مملانی دی‌ی هیینه دیار وناشکه‌ران.

س- پيشازا مملانی Conflict Onion :

ئه‌ف ئامیره یان ئامرازه ده‌یته بکارئینان ژبو زانینا هه‌لوئیست
وبه‌رژه‌وه‌ندی وپیدقیین لایه‌نین مملانی، چونکه ژبو شروقه‌کرن
وهه‌لسه‌نگاندنا هه‌ر مملانه‌کی زور یا گرنکه هه‌لوئیست
بدروستاهی بهینه زانین ودیته ئه‌ف چه‌نده یا بزه‌حمه‌ت نه‌بیت
به‌لکو یا بساناھی یه‌ چونکه هه‌لوئیست ده‌یته ده‌رپرین وددیارن،
هه‌روه‌سا هه‌لوئیست هنده‌ک سیمول وده‌رپرین هه‌ر له‌یه‌نه‌ک ژ
لایه‌نین مملانی موکوم دگریته ژبو پراگرتنا جهی خو ولواوزکرنا
لایه‌نی دی.

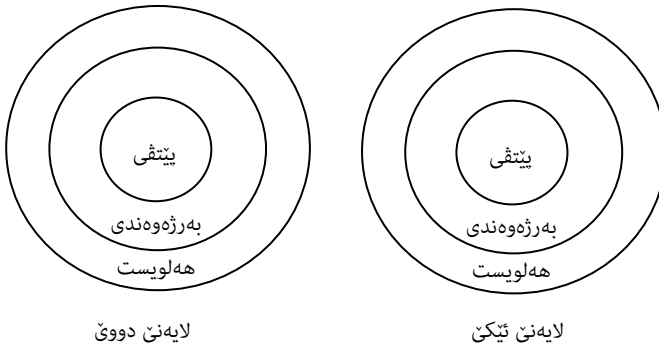
هه‌روه‌سا ئه‌ف ئامرازه ده‌یته بکارئینان ژبو ئاشکه‌راکرنا پیدقی
وبه‌رژه‌وه‌ندی لایه‌نین مملانی، چونکه ئه‌و پیدقی وبه‌رژه‌وه‌نده د
قه‌شارتی وبه‌رزه‌نه، وب ساناھی ئاشکه‌را وديار نابن.

چاوانیا ب کارئینانا فی ئامیره‌ی:

دی وی‌ی پيشازه‌کا ل نیقی‌را که‌رکری هیته کیشان، پاش بازین وی
ل ناف هینه کیشان پاش هه‌لوئیست وپیدقی وبه‌رژه‌وه‌ندی هه‌ر
لایه‌کی ژ لایه‌نین مملانی دی‌ی هیته نقی‌سندن، ئانکو هه‌ر لایه‌نه‌کی
دی وی‌نه‌ک ئانکو که‌ره‌کی پيشازی هه‌بیت.

پاش ئەف کەرپن پیفازئی دئی ل به‌رک هینه دانان، ئانکو دئی هه‌لویست و به‌رژه‌وه‌ند و پیدقیین هه‌می لایه‌نان ل گه‌لک هینه به‌راوه‌ردکرن.

نه‌خشی ژماره (٤)

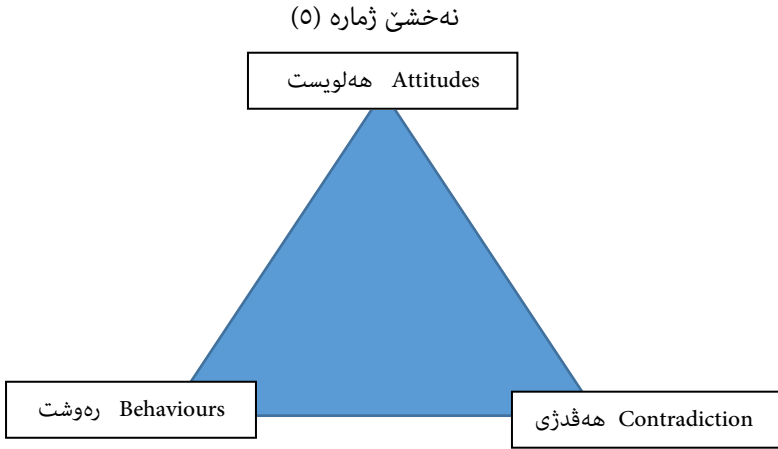
نه‌خشی پیفازا ممللانی

چار- سیگوشا ممللانی Conflict Triangle :

سئ گوشه‌ک دئی هینه کیشان کو ل کوژیه‌کی بنه‌ما سیگوشه‌ی دئی به‌رژه‌وه‌ند هینه بریزکرن، ول کوژیئ به‌رامبه‌ر دئی پیدقی لئ هینه دیارکرن، ول گوشا سه‌ری دئی هه‌لویست لئ هینه نقیساندن. و ب قی ره‌نگی دئی هه‌لویست و پیدقی و به‌رژه‌وه‌ند دیار وناشکه‌را بن، ودئی دشیان دابیت بشیوه‌کی دروستتر و جوانتر ره‌فتار ل گه‌ل وی ممللانی بهیته‌کرن کو باشت هاتیه شروفه‌کرن و پاش باشت هاتیه هه‌لسه‌نگاندن.

پینچ- سیگوشا (ABC):

ئهف ئامرازه ههلویست (Attitudes)، وره‌وشت (Behaviour)، وهه‌فدژی (Contradiction)، ین لایه‌نین ممللانی دیاردکه‌ن:

ههلویست:

ئانکو فه‌گه‌ریان بو هه‌ستین لایه‌نه‌ک ژلایه‌نه‌کئی دی وه‌ردگریت، وگه‌له‌ک جاران خو ل جهی لایه‌نی دی نا دانیت، ئانکو نه‌شییه هزر ویر و بوچونین لایه‌نی دی به‌رچاڤ وه‌رگریت، وئه‌ف چه‌نده ممللانی کویرتر وئالوزتر لی دکه‌ت و بزه‌حه‌تتر لی دهیت بو چاره‌سه‌رکرنی هه‌روه‌سا په‌یوه‌ندی وپرین تیکگه‌هه‌شتنی تیک دچن و به‌ره‌ف هه‌رپین وهه‌لوه‌شیانی فه دچن ودانوستاندن دناقبه‌را وان دا نامینت هه‌روه‌سا باوه‌ری ب هه‌فدوو ناهیت وهه‌ر لایه‌ک به‌ری خو دده‌ته لاین دی وه‌ک دوژمنه‌ک دشیاندا نینه دانوستاندنی ل گه‌ل بکه‌ت یان ل گه‌ل بژیئ.

ره‌وشت:

ئانکو فه‌گه‌ریان بو پیرابووین هزری وله‌شی وگوتین هاتینه کرن به‌رامبه‌ر یه‌کتر ل ده‌می مملانی دا، وژلایه‌کی دی فه‌ئو هزر وگوتین هاتینه ده‌ربرین وکرن ل ده‌می هه‌قدژی په‌یدابووی کو نه‌حه‌زی وکهرب وکین پتر لیکری یان ئه‌و بیریزین دده‌ره‌ه‌قا هه‌قدوودا کرین.

به‌لی ره‌وشت هه‌رده‌م ددیار و به‌رچاڤن وده‌ینه دیتن چونکه هنده‌ک پیرابووین ئاشکه‌رانه، به‌لی رامان پتی ئه‌و نینه ره‌وشت ناهینه فه‌شارتن وه‌ک ره‌گه‌ز په‌رستیا نه ئاشکه‌را کو گه‌له‌ک جارن ئه‌و ره‌وشتین لی ده‌ینه ده‌ربرین دبیت د ددیار وئاشکه‌را نه‌بن وه‌ک نه‌ئاماده‌بوون بو پیشکیتشکرنا هاریکاری ل ده‌مین پیدقی.

هه‌قدژی:

نه‌پیکرنا ئارمانجان وه‌ه‌قدژیا وان ل ده‌ف لایه‌تین مملانی، به‌لی یا زانایه کو هه‌قدژی نافه‌روکا مملانی یه، وئه‌فه‌ کیشا سه‌ره‌کی یا مملانی یه کو هه‌لوئیست و ره‌وشتین دژوار ژتی په‌یدا دبن کو دبیته ئه‌گه‌را ته‌په‌سه‌رکرنا هه‌ستان، پاش دبیته ئه‌گه‌را توند وتیژی وگه‌له‌ک ئه‌نجامین دی ژتی په‌یدا دبن.

وچاوانیا سه‌ره‌ده‌ریکرنی ل گه‌ل فی چه‌ندی ئه‌وه پینگاڤه‌کی یان پتر پاشقه‌ بچین و بزاین چ رویدایه لبه‌ری په‌یدابوونا وی مملانی ول ناف مملانی دا چ رویدایه، دیسان بزاین چ نه‌ئه‌گه‌رین فه‌شارتی یین ل پشت هه‌قدژیا ئارمانجان .

شه‌ش - نه‌خشی مملانی Conflict Mapping:

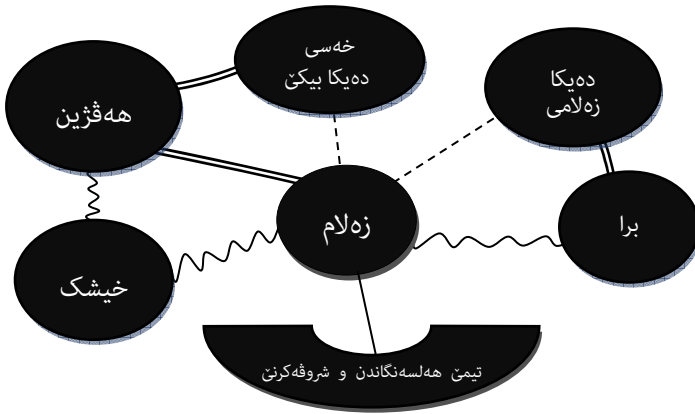
ئه‌ف جورتی ئامیره‌ی یان ئامرازی یی تاییه‌ته ب دیار وئاشکه‌را کرنا لایه‌تین مملانی و په‌یوه‌ندیا وان ل گه‌ل تیک و دوو، کا

یا باشه یان خرابه وکا خرابیا وی تا چ رادهیه، دیسان کا ئه و لایه‌نه چهند کارتیکرنی ل هه‌ف دوو دکهن، وب فی شیوهی دی تیگه‌هه‌شته‌کا باشر وکویر و به‌رفره‌ تر هه‌بیت، کو دشیان دابیت باشر ره‌فتار ل گه‌ل مملانی بهیته کرن و ستراتژییه‌کا باشر بو سه‌ره‌ده‌ریکرن و ره‌فتارکرنی بو بهیته دانان.

چاوانیا بکارئینانا فی ئامرازی:

گشت لایه‌نین مملانی و لایه‌نین کارتیکهر و کارتیکرنی ل لایه‌نان دکهن دی هینه دانان، پاشان دی په‌یوه‌ندی دناقه‌را وان دا هینه کیشان ب ریکا بکارئینانا بازنه وهیلین جوراوجور، بو ئه‌وونه:

نه‌خشی ژماره (6) نه‌خشی مملانی

(نه‌خشی په‌یوه‌ندی دناقه‌را لایه‌نین مملانی دا)

<p> په‌یوه‌ندیا دوو لایه‌نی یا باش په‌یوه‌ندیا پری مملانه </p>	<p> په‌یوه‌ندیا باش یا کارتیکرنا یه‌ک لایه‌نی په‌یوه‌ندیا جار باش جار نه‌باش </p>
<p>تیبینی: چهند بازنه مه‌زتر بیت ئه‌و مملانه یا مه‌زتره</p>	

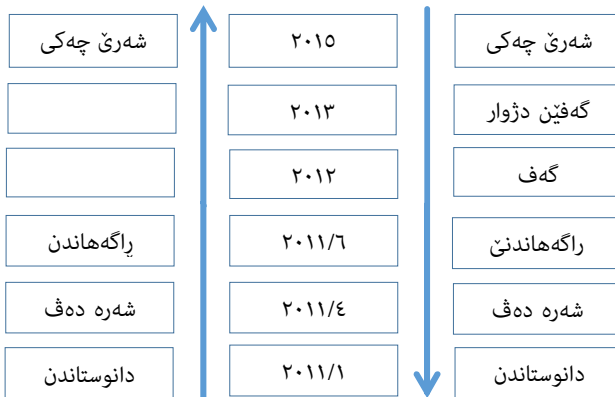
حهفت- نمونا بهرزبونئ یا گلاسلی Glas's Escalation Model

نارمانج ژ فئ نمونئ ئه وه ئه و ستراتیژیته هاتیه هلبژارتن ژبو مایته کرئی یان چاره‌سهر کرنا ممللانی یا گونجای بیت ل گه ل بهرزبونا ئاستئ ممللانی، ئانکو چه ند ئاستئ ممللانی بهرز بیت لایه نی سیئ پیدفی پلان و ستراتیژیئن جیاواز هه یه، ودقیت هه ر پینگا فه ک یا دهجئ خودابیت - تایهت ل گه ل ممللانی نازک یان د قوناغین نازکدا دبورین -.

ههشت- زنجیرا ده می یا ممللانی Curve of conflict

ئه و میکانیزمه یا شروفه کار پی دگه هنه زنجیرا رویدانی پهبیدا بووین کو ممللانه لی بهرز ونزم بوی، ل گه ل راوستیانان ل سه ر بارودوخین ممللانه تیدا بوری، و پینگا فین هاتیه نا هافیتن ژلایئ گشت لایه نی ممللانی فه. ئه ف نامرازه زورئ گرنگه بو زانینا رویدانان، و کار و کارئ به رامبه ر یئ هاتیه ئانجام دان ژ لایئ گشت لایه نی ممللانی فه، ل په ی زنجیرا ده می.

نه خشی ژماره (V)

نه خشڪي شروفه ڪرنا مملاني ل پهي ده مي کو گشت ڪريار ٿيڏا
دياردبن بريڪا في ٿامرازي دياردبيت ب بورينا ده مي چاوا مملانه ڙ
دانوستاندين راسته و خو به رز بوو تا گه هه شتیه مملانا چه ڪدار
وچاوا هاته خار ڦه بو دانوستاندا راسته و خو.

نه هـ- شيوازي شروفه ڪرنا SWOT: ٿامرازه ڪي به رنياسه کو
دهيٽه بڪارئينان ڙلاي ڪي سازيڻ سڦيل بگشتي، کو بريڪا وي دشيت
هه لويست وشيائين خو بين تايهت ب هه لسه نگينيت، بريڪا زانين
وده ستنيشان ڪرنا خالين هيڙ ولاوازي، هه روه سا هه لسه نگاندا
ده رفه ٿين گريڏاي بجهئينانا ٿارمانجان، ديسان ٿه و گه ف وهه ره شيڻ
ل ڊهيٽه ڪرن کو دبنه ٿاسته ننگ وبه ربه ست کو نه گه هه ٿارمانجيڻ
خو، ٿانکو هه ر سازيه ڪ ب ريڪا في ٿارمانجي دزانيت چ ل دور وي
رويدهت کو گريڏاي ڪاري وي نه، هه روه سا چ لاوازي ڊڪاري وي دا
هه نه، وخالين وي بين بهيڙ چ نه.

: Conflict resolution چاره سره رګرنا ممللانا

چاره سره رګرنا ممللانا بابه ته کټې زورې به رفره هه، وچاهه سره رګرنا بخو راماڼ پټې ټه وه ل دهف هنده کان کو کاودان وهک خو بزقړنه ټه، هه ر وهکی چ جټنه بووی، به لټې ټه ف چه نده زورا ب زهحه ته، چونکه ممللانه وره فتارګرنا ل ګه ل وچاوانیا سره ده ریکرنټ ل ګه ل ممللانی بابه ته کټې دهرونی، جفاکی یه بهری هه ر تشته کی.

چاره سره رګرنا راماڼ پټې ټه وه هه ر تشته ک وهک خو بزقړنه ټه بهری ممللانه ریبه ده، به لټې پرسیار ټه وه ټه ف ټاخافتنه چه ندا ګونجایه ل ګه ل که توارې؟ راسته ټه ف چه نده چټې دبیت یان نه؟؟؟.

ټه ګه ر بهیڼ و ممللانی دهرزا خو دا وهک ګرټیه کټې لټې بکه یڼ، ل قی ده می چاره سره ری دټې بیته ټه کرنا وټې ګرټکټې، له و شاره زای وهه دار ومیکانیزم پټدقی یه، ونه هه ر که سه ک دشټ پټرابیت وهه ر ممللانه کټې ژې ریګ وشټوازی خو پټې تایبه ت هه یه، چونکه باره دوخ وکاودان وبابه ت وهه لویست وبه رژه ونه ندی ولایه ن ودهرونټې وان هزر وبیر وبوچون ولټټیرینا وان هه می فاکته رن ژبو سفکګرنا وچاره سره رګرنا یان ژې شدانن وګه ر مکرنا ممللانی.

راسته هنده ک دبټژن چاره سره رګرنا نینه دممللانی دا وټنټې رازیکرنه یان ژې راستکرنه ټه ی یه، به لټې ټه م دبټژین راسته شینوار هه ر دمینن وکاودان وبارودوخ وهک خو ناقه ګه رن دبیت هنده ک جاران باشر لټې بهیڼ، ودبیت ژې ممللانه نه مینیت به لټې باوه ری ژې وهک خو ټه نه ګه ریت.

ژ فنی گهنگه شی دوو نه نجام دهره که فن:

تیک: چاره سهر کرنا مملانی نه فه گهرندنا کاودان و بارودوخ و په یوه ندیانه بو ده می بهری مملانی.
 دوو: چاره سهری شیوازه کی دی یی په یوه ندیان ناکادکه ت یی جیاواز ژجور و شیوازی په یوه نیی بهری مملانی دنابهره لایه نیی مملانی دا.

س: دبیت په یوه ندیی نوی هاتینه ناکرنا دلواو تر بن، یان ژی بهیز تر بن ژ په یوه ندیی که فن یی دنابهره لایه نیی مملانی دا، و نه فه ژی بو چه ندین نه گهران فه دگه ریت، وهک:

- لایه نیی مملانی و په یوه ندیا دنابهره واندا، کا (هه فپشکن د کاره کی دا یان بازرگانیه کی یان پروژه کی، که س و کارین تیکن، هه فسور و هه فتوخیی جهی کاری یان زه فی وره ز یان جهی ناکنجی بوونی، هه فال و براده رن، ... هتد).

- لایه نیی سیی یی مای خو د مملانی دا کری وچ په یوه ندی ل گه ل لایه نیی مملانی دا هه نه وچه ند ناکافتن وگوتن و فهران و شیره تین وی کارتیکرن ل سهر لایه نان هه یه.

- ناستی مملانی و لقیه ده قیت باش بزاین - به ل نه هه می جارن - چه ن مملانه توند و دژوارتر ل بهیت کارتیکرنه کا پتر ل سهر چاوانیا چاره سهر کرنی هه یه هه روه سا ل سهر په یوه ندی نووی دهیته ناکرنا.

- بابه تی مملانی، هنده ک مملانه هه نه په یوه ندی ب چ ریکا ناهیته فه ناکرنا، وهک کارین رهوش پیسی یی و کارتیکرنا وی ل سهر په یوه ندی دناف بهرا هه فژینان دا و نه و مملانا ژی په یدا دبیت.

- بهرژه وهندی، دبیت بهرژه وهندی دنابهره لایه نیی مملانی دا بیته نه گهر نه و لایه نه ل ده مه کی کو هه ست ب مه ترسیی بکه ن ل سهر فی بهرژه وهندی، و ناکوکی و هه فرکی یا دنابهره واندا بیته

تشتهک بهايهک کيم ههبيت بهرامبر وئ بهرژه وهنديا دناقبهرا واند، وهولبدن بهاريکاريا لايهنئ سيئ يان ژي بئ وي لايهني پهيوهنديهکا باشر وموکومتر ټافاکهن.

- ههلويسټ، دبیت لايه نه کئ ممللانی ههلويسټه کئ ټهريئ دهبرپريت کارتیکرنئ ل لايهنئ ديژي بکته، وبیته ټهگري وئ چهندي پهيوهنديا دناقبهرا واند زور بهيتر لئ بهيټ.

- ريکا چاره سرکرنئ، وټه فئ چهندي ژي کارتیکرنا خو ههيه کا چ ريک دهپته بکاريئنان چ ژ لايئ لايه نان بخوفه (دانوسټانديئ راسته وخو وژبه رک دانان) يان ژي ژلايئ لايه ني سي فه.

- بارودوخين ممللانه ټيدا دبوريت، دبیت هندهک جارن مه ترسيهک ل سر لايه ټين ممللانی ههبيت، يان لايه نهک گرېدا ټيک ژ لايه نان وان پالبدته ممللانا خو فهيلن يان ژبير بکهن. وببورينا ده مي وهه بونا هندهک ټهگريئ دي ممللانه بهپته ژبير کرن، وب هه بونا هندهک ټيکه لي وهاتن وچونان دناقبهرا واند کو ببه ټهگري ټافاکرنا پهيوهنديهکا بهيتر.

يان ژي دبیت لايه نه کئ ټيکدهر مایئ خو ټي بکته وټه پهيوهندي هه لواز ببيت وبه لوه شيت، ژ ټهگريئ کار و هزرين وي يټ ټيکدار يان ژ نه زانينا وي بو ريغه برنا وئ ممللانی.

چارچوفه Framework:

ټه و چارچوفئ سياسي، ټابوري، کومه لايه تي به يئ ممللانه ټيدا رويددهت. يا زانايه ديروک وجوگرافيا ونه ته وه وټايين وجياوازيين پارتين سياسي... وگه له کين دي ټهگريئ په يدا بونا ممللانا نه ل هه مي وهلاتان.

په يوه ندى Relationship :

ناستې ممللانا يې جياوازه ل په ي جياوازا په يوه ندى دناقهه را لايه نين ممللانى دا، به لې د هنده ك روشنيريان دا زور جاران هنده ك په يوه ندى تايهت پيدقينه ژبو رېقه برنا هنده ك رولين ده ستني شان كرى وپيگيري كرن ب هنده ك ريك وبنه مايين ده ستني شان كرى.

له و شپوازي په يوه ندى كارتې كرنې ل رهوشتين لايه نين ممللانى دكهت، بو نمونه: په يوه ندى دناقهه را زاروك ودهيك وبابان دا د چارجوقې خيزانې دا كو ريزه كا تايهت يا هه ي هه روه سا هنده ك سنور ژى دناقهه را واندا هه نه ژ جوره كې تايهت، له و دې بينين ده ما ممللانه ك يان ئاريشه ك په يدا دبیت دناقهه را واندا لايه نه ك ژوان دې خو نه ساخ كهت يان خو ب نه ساخې ئينته ده ر دا لايه نې دى هه ست ب گونه هې بكهت كو خو وه ك لايه نه كې ئاريشې يان ممللانى دبينيت.

هه روه سا ل هنده ك ممللانا دا هيژ وتوندوتيزى وزمانه كې ره ق وتيژ دهيتته بكارتانين ژبو ده ستبه ردانا لايه نې دى ژ ممللانى وملكه چ بيت.

لایه‌نی سیی Third party:

جاراران لایه‌نین مملانی بخو ئاریشه یان مملانا خو چاره‌سهر دکهن، به‌لی گه‌له‌ک جاران و ژبه‌ر گه‌له‌ک ئه‌گه‌ران دبیت دشیان دا نه‌بیت ئه‌و بخو ب وی چهندی رابین، له‌و لایه‌نی سیی ده‌یته دناف مملانا وان دا کو ب چهن‌دین رولان رابیت ژوان:

۱- **ئاسانکار Facilitator**: ئاسانکرنا پیرابووئین دانوستاندنی

و پشکیشکرنا هاریکاریین لوجستی ب ریک وشپوازین جودا جودا.

۲- **به‌ره‌ه‌فکر Provider**: به‌ره‌ه‌فکرنا پیدقییت سه‌ره‌کی، بو

مومونه ئه‌گه‌ر مملانه‌ک دناقبه‌را نه‌سیرینی و چراینی دا په‌یدابوو سه‌را موبایلنی کا کی دی یاریا پنی که‌ت. ژبو چاره‌سهر کرنا فی مملانی نازاد دی رابیت موبایلا خو ده‌ته ف ئیک ژوان.

۳- **فیکره‌ر Teacher**: هاریکارنی که‌سانایه ژبو پیس‌خستن

وبه‌یزکرنا شاره‌زاییان کو مملانی خو فه‌گوه‌یزنه جورنی ناکا‌که‌ر. وه‌ک ریدیری کو هه‌رده‌م هاری هه‌قالنی خو دکه‌ت ده‌ما مملانه دناقبه‌را واندا هه‌بن نیشا وان دده‌ت کا دی چاوان فان مملانان بکارئینن - پشتی چاره‌سهر دکهن - په‌یوه‌ندیین وان باشت لئ به‌ین و بزنان دی جاره‌کا دی چاوا فان کیماسییان نه‌ه‌یلن.

۴- **ئافاکه‌رنی پران (چیکه‌رنی په‌یوه‌ندیان) - Bridge building**:

کو په‌یوه‌ندیان به‌یز تر لئ دکه‌ت دناقبه‌را وان دا بریکا دیدار و دانوستاندن و دووباره ناکرنا په‌یوه‌ندیان دناقبه‌را لایه‌نین مملانی دا.

۵- **ناقبژیقان Arbitrator**: هه‌رده‌م هه‌ولدده‌ت کیشین دناقبه‌را

دوو که‌سان تیکقه‌ده‌ت، وه‌زر و بوچون و داخازیین وان لیک بگوهریت، وه‌رژه‌وه‌ندی و پیدقی وه‌ه‌لو‌یستین هه‌ر لایه‌کی بو یی

دی بده ته دیار کرن. ولایه نین مملانی ل گه لک خرغه که ت ودانوستاندنی بکن، و سهره ده ری ل گه ل نه گهرین سهره کی یین مملانی بکن ژبو په یداکرنا چاره سهره یه کا گونجای.

6- پاریزه ری ناشتی **Peace keeper** : کو زیره قانی په یداد که ت، وناشتیا هسک دسه بینیت، وناهیلت توندوتیژی په یدابیت، وه ک که سه ک دوو که سین دی ژیکفه که ت ونه هیلت زیده تر شهر وبهه فچونا بکن.

بوچی لایه نی سی؟

لایه نی سی دکه فیه ناف مملانی دا ژبه ر چه ندین نه گهران، وه ک:

- 1- شکاندا دیوارین یدنه نگی.
- 2- په یداکرنا باوه ری
- 3- کیمکرنا دلره شی ودلمان وکهرب وکین.
- 4- نیزیکرنا هزر و بیر و بوچون و دیتان.
- 5- به ره فکرنا جهی ئالوگورکرنا بیرورا و دانوستاندنی.
- 6- هلبژارتنا ده مین گونجای بو روینشتان.

شیوازین کاری لایه نی سی:

دبیت گه لک جارن لایه نین مملانی بخو ئاریشه یان مملانا خو چاره سهره کن، وپدقی لایه نی سی نه بن، به لی گه لک جارن ژی وژبه ر گه لک نه گهران نه گهر لایه نی سی مای خو د وی مملانی نه که ت چاره نابیت، یان ژی باشتر چاره سهرنابیت. و نه ف لایه نی سی پدقی کومه کا ئامراز وئامیرایه، دا بشیت باشتر ب کاری خو رابیت، ژوان:

- ۱- **Facilitation** / **ناسانکاری** : ناسانکرنا پیرابوونین دانوستاندن ویشکیشکرنا هاریکاریان ب ریک وشیوازین جودا جودا.
- ۲- **Mediation** / **نافزئیفانی** : کو ل گهل لایه‌نین جودا جودا درونیت و بیروبوچون وهه‌لوپستین وان لیک نیزیککه‌ت، ووان بخوژی لهه‌ف نیزیککه‌ت، وچاره‌سهریان ژی پیشنیار دکه‌ت.
- ۳- **Arbitration** / **دادقانی**: نهو که‌سی ب فی شیوازی رادبیت دهیته دهست نیشانکرن ژلای لایه‌نین مملانی قه یان ژی بهری مملانه په‌یدابیت بخو فی شیوازی دهلبزیرن دا خو ژ شیوازین دی ب پارژن وهک دادگه‌هی وپیرابوونین وی.
- بریارا چاره‌سهری دده‌ستی دادقانی دایه کو پیش لایه‌نان قه چاره‌سهری دینیت ولایه‌ن ب بریارا وی د پیگیرن.

- 4- **Exert Pressure** / **بکارئینانا فشاری** : کو جوره‌ک ژ جورین هیژی بکارئینیت، دبیت هیزا نه‌رم بیت (پیشکیشکرنا پاره‌ی، یان ترومیپل، خانی، ههر تشته‌کی وه‌سا)، یان ژی هیزا هسک، (ترساند و سزادان، برینا په‌یوه‌ندیان، خو کوشتن، وههر تشته‌کی وه‌سا).
- نه‌قه‌ژی پشکه‌که ژ کاری نافزئیفانی کو دشیت هیژی بکاربینیت ب هه‌ردوو جورین وی قه ژبو چاره‌سهرکرنا مملانی.

شیوازین مایتیکرنی د چاره‌سهرکرنا مملانی دا:

- ۱- **Peace Saving** / **پاراستنا ناشتی** : بریکا فی شیوازی لایه‌نین مملانا گهرم (بشه‌رچون و بکارئینانا توندوتیژی) دی ژ ئیک هینه دویرکرن.
- ۲- **Peace making** / **چیکرنا ناشتی** : ب ریکا فی شیوازی دبیت مملانه بهیته چاره‌سهرکرن کو هنده‌ک ریگ ومیکانیزم دهیته بکارئینان وهک هه‌فپه‌یقین، دانوستاندن... هتد.

۳- ټاڅا کرنا ناشتې **Peace building** : ب ریکا فی شیوازی
دشیان دایه په یوه نډیا تیکچوی بهیته څه ټاڅا کرن ب ریکا ټاڅا کرنه څه یا
بنیات وسازیږن هاریکاریا لایه ټین ممللانی دکهن ژبو بجهټانینا ناشتیا
ټهړینی.

۴- پاراستن ژ ممللانی **Conflict Prevention** : ټه وژی ب ریکا
به لافکرنا ره و شه نیبریا ناشتې وخو پاراستنی ژ ممللانی ویرانکه ر
دناڅ جفاکی دا وچاوانیا ره فتارکرنی د گه ل گرژیان بهری بگه هنه
قوناغا ممللانی وتازه سره دهری د گه ل ممللانا دا، ب ریک وهزر
وشیوازیږن ناشتیخوازانه کو پندقیږن هه میان تیرین وبگه هنه
به رژه وهنډین خو بی پیداکرنا ممللانی ویرانکه ر یان ژبو سستکرنا
ممللانا و دویرکرنا توندوتیژی ژ هه ر ممللانه کی.

دهرگه ټین چاره سرکړنا ممللانی:

ټیک- خو دویرکرنا: هه ر هه ردوو لا دی خو ژ هه قدوو دویرکه ن،
دبیت سه ر خاترا ټیک و دوو بیت یان ژی سه ر خاترا که سه کی یان
کاره کی یان ژی هه ر تشته کی دی بیت، یان ژی دی خو ژ وی
ممللانی سویرکه ن.

و ل څیره دبیت ټه و هه قدوو ژده ست نه دن به لی ټه و تشتی
ممللانی ل سه ر دکر دی ژده ستی هه ردوو ان چیت و که سه ک ژوان نا
گه هیټی. به لی ټه و ممللانه کارتیکرنی ل په یوه نډیا وان ناکه ت.
به لی گه هه شتتا وان بو نارمانجی دبیت گیرو بیټ، یان ژی بجه
نه هیټ، ودی بیته ټه گه را پاشیڅستنا چاره کرنا ممللانی، ودبیت
پاشان ل ده مه کی دی ټه و ممللانه مه زتر لی هیټ.

ټوونه: نه سرین وکارزانی ممللانه دکر سه را پرته قاله کی،
وهه ردووکا خو څه کیشا ل سه ر خاترا هه قدوو، یان ژی دا دل دی ده یک
وبایږن خو نه هیټلن، یانژی دبیت میټهان هه بن. راسته چ تاریشه

روینه دان به لکوو ئه و پرته‌قاله نه‌گه‌هسته که‌سه‌ک ژوان. یان ژی دبیت ئیک عوان بده‌ست فه ئینا و یی دی ژئی بی به‌هر بوو. ل فیره لایه‌ک گرنگی یه‌کا کیم یا هه‌ی ب به‌رژه‌وه‌ندا خو هه‌روه‌سا گرنگیه‌کا کیم یا هه‌ی ب به‌رژه‌وه‌ندا لایه‌نی دی وو نه‌یا گرنگه ب گه‌هسته به‌رژه‌وه‌ندا خو یان نه، له‌و دی خو فه‌کیشیت وپشتا خو ده‌ته ممللانی.

ئه‌نجام: شکه‌ستن - شکه‌ستن

دوو- ژبه‌رک داناندن: لایه‌نه‌کی ممللانی دی ژبه‌ر لایه‌نی دی دانیت ژبه‌ر په‌یوه‌ندیه‌کا دناقبه‌را واندا (باب و‌کور، برایی بچویک و‌برایی مه‌زن، خویشک و‌برا، هه‌فژین، ... هتد)، دا په‌یوه‌ندیا به‌یژ، یان یا پیروز، یان ژبه‌ر به‌رژه‌وه‌ندیه‌کا مه‌زتر دناقبه‌را واندا، لایه‌نه‌کی په‌یوه‌ندیی یان لایه‌نه‌کی ممللانی دی ژبه‌ر لایی دی دانیت.

م‌وونه: نازک و‌برایی خو ئالان یی ژخو بچوکت ب جره‌ چوون سه‌را ئای پادی هه‌ر ئیک ژ وان دقیا ئه‌و یاریا پی بکه‌ت. نازکی ژبه‌ر ئالانی دانا چونکه ئالان بچوکت بو و‌نازکی گه‌له‌ک هه‌ژی دکر. ل فیره لایه‌نه‌کی گرنگیه‌کا کیم یا هه‌ی بو به‌رژه‌وه‌ندا خو و‌گرنگیه‌کا پتر یا هه‌ی بو به‌رژه‌وه‌ند و‌پیدفیا لایی دی، له‌و ئه‌و لایه‌نه یی به‌ره‌فه‌هه‌می یان پشکه‌کا مه‌زن بو لایه‌نی دی بچیت.

ئه‌نجام: (شکه‌ستن - سه‌رکه‌فتن).

سی- چاره‌کرنا نیف ب نیف: هه‌ردوو لایین ممللانی خو فه‌ناکیشن و‌ژبه‌رک ژی نادانن به‌لکوو دی هه‌ول ده‌ن ب ریکه‌ک ژ ریکان ئاریشه (ممللانا خو چاره‌سه‌رکه‌ن)، وه‌ه‌ر ئیک پیدفیا خو تیر که‌ت وه‌زری ل تیرکرنا لایه‌نی دیژی بکه‌ت، و‌دی هزر د وی چهنندی

دا که تیرکړنا پیدفیا وی و بجههاتنا بهرژه وهندا وی ل سهر تیربوونا پیدفی و بجهه هاتنا بهرژه وهندا لایه نئ دی یی په یوه ندیی (ممللانی) دمینیت.

نمونې: تپیا نازادی ل گهل تپیا ناشتی یاریی دکهت، ممللانه دناقبه را وندا په یدابوو سهرا هژمارتنا خالان، ههردوو تپپ ریکهکفتن ل سهر دادوه رکړنا ههژاری کو ههردوو لا باوهری پی د هات، وراریا خو بریفه برن، ل شینا راریا خو ب هه لوه شینن و بدلمایی فه گهرنه فه. هه ر لایه کی گرنګیه کا مهزن یا هه ی ب بهرژه وهندا خو وگرنګی یا هه ی ب بهرژه وهندا لایه نئ دی ژی یی ممللانی. **نه نجام:** سه رکه فتن ب سه رکه فتن .

چار- هه فرکی: ههردوو لایه نین ممللانی دی هه ولدهن هه ر ئیک ژوان پتر ده سته فتنان ب ده ست خو بیخیت، و بههرا خو پتر لی بکهت ژ وی تشتن ممللانی ل سهر دکهن، وکه سهک ژوان بهری خو ناده ته پیدفی و بهرژه وهندا لایه نئ دی، چونکه ل ده ف وی نه یا گرنګه.

نمونې: نازاد وکوردستان سهرا پرته قالی ب چره چون، نازادی پرته قال دفیا ههروه سا کوردستانئ ژی، وههردووکان هه فرکی ل سهر وی چه ندی دکر، وهزر ل پیدفی و بهرژه وهندا لایه نئ دی نه دکر، د نه نجام دا ب ریکه کن (بکارئینانا هیژی، فیلبازیی) نازاد شیا پرته قالی بده ست خو بیخیت، وکوردستانئ ژی بی بهه ر بکهت. هه ر لایه کن ممللانی گرنګیا هه ی ب بهرژه وهندا خو بتنی بی گرنګی بده ته بهرژه وهندا لایه نئ دی، به لکوو ههول ددهت بهرژه وهندا خو بجهه بینیت ل سهر کیستی بهرژه وهندا لایه نئ دی. **نه نجام:** سه رکه فتن - شکه ستن.

پینچ- هه‌فکاری: لایه‌تین مملانی دئی هه‌ولدهن د هه‌ف دوو بگه‌هن، وزیانی نه گه‌هیننه هه‌قدوو وچه‌ند د شیان دابیت به‌رژه‌وه‌ند وپیدفییان وان تیر بن وداخزین وان بجه‌ بهین، وه‌هر ئیک ژوان ل به‌رژه‌وه‌ند وپیدفیا لایه‌نئی دی دنیریت چاوان ل به‌رژه‌وه‌ند وپیدفیا خو دنیریت، ل وی ده‌می دئی هه‌ولدهن میکانیزمه‌ک یان ریکه‌ک هه‌بیت ژبو دابه‌شکرن وریکخستنا وی تشتی مملانه ل سه‌ر (ده‌م، خارن، فه‌خارن، ماف... هتد).

مونه: چرا وپه‌سار وه‌هرمان مملانه دناقبه‌را وان دا په‌یداوو سه‌ر ترومیلتی، چرای دقیا پی بچیته زانکوی، په‌ساری دقیا پی بچیته سه‌ر کاری خو، وه‌هرمانی دقیا گه‌ریانه‌کئی پی بکه‌ت، هه‌رسی ریکه‌کفتن پیکفه بکارینن، هه‌هرمان چرای وپه‌ساری بگه‌هینینه زانکوی وجهی کاری وئه‌وژی (هه‌هرمان) پاش بچیته گه‌ریانا خو.

ئه‌نجام: سه‌رکه‌فتن - سه‌رکه‌فتن.

ل فی شیوازی چاره‌سه‌ری هه‌ر لایه‌نه‌کی گرنگیه‌کا مه‌زن بو به‌رژه‌وه‌ندی خو هه‌یه، هه‌ر وه‌سا گرنگیه‌کا مه‌زن بو به‌رژه‌وه‌ندی لایه‌نی دی ژی هه‌یه بشیوه‌کئی وه‌که‌ه‌ف، له‌و دبیزنی شیوازی چاره‌سه‌ریا نیف ب نیف، راسته‌ دبیته ۱۰۰% هه‌می لایه‌نین مملانی نه‌گه‌ه‌نه به‌رژه‌وه‌ندی خو به‌لی چاوابیت زیانه‌کا مه‌زن ب که‌سی ناکه‌فیت وه‌هرئیک دئی پارچه‌کا باش بده‌ست که‌فیت، وچ لایه‌ن ژلایه‌نین مملانی نه‌شین به‌رژه‌وه‌ندی خو ب جه‌ بین بی ئیک و دوو ئانکو بی ب جه‌ هاتنا به‌رژه‌وه‌ندی لایه‌نین دی چونکه د پیکفه‌گریدای نه، و بجه‌ هاتنا به‌رژه‌وه‌ندان پشتبه‌ستنی ب ئیک و دوو دکهن.

میکانیزم چاره سه رکنا مملانا:

- ۱- تیگه هه شتا کیشی وزانینا سروشت و ئاست ولایه ئین وی یین راسته و خو و نه راسته و خو.
- ۲- زانینا ئه گهرین مملانی یین راسته و خو و نه راسته و خو.
- ۳- تیگه هاندنا لایه ئین مملانی ب گرنگی و پیدفیا چاره سه رکنی
- ۴- ئافا کرن و پشته ئانی کرنا که نالی ئین دانوستاندنی.
- ۵- ده ستینشان کرنا لایه ن وریک و شیواز و ئامرازین لایه نی سی.
- ۶- مفاوه رگرتن ژ ژیده رین پیزانینان وراسپاردنا شاره زا وشیره تکاران ژبو پیرابوونین پیدفی و دکیومیت کرنا رویدان و ئه جینده و هه لویست ورا و بوچونان و مه رجان.
- ۷- ری ککه فتن ل سه ر بابه ت و ئه جینده و هه و ده مین روینشتن و دانوستاندن و پیرابوونان.
- ۸- ده ستی کرنا په یوه ندی و روینشتین ده ستی کی یین راسته خو و نه راسته و خو.
- ۹- ده ستی کرنا کارین ئاسانکاری و نافبژیقانی و چاقدیری و بکارئینانا فشاری ئه گهر پیدفی بوون.
- ۱۰- ده ستی کرنا دانوستاندنا هه تا دگه هه ری ککه فتنه کا نقی سای.
- ۱۱- ده ستی کرنا بجهئینانا ری ککه فتنی و چاقدیری کرنی و هه لسه نگاندنا پینگاقین بجهئینانی.
- ۱۲- پیدچونا بهیره و پروگرامین فی کرنی، و سیاسه تین راگه هاندن و روینشان دان و روشنیر کرنی ژبو گه هه شتا ئارمانجین دارپتی.
- ۱۳- ئافا کرن و دانانا سازی و ده زگایین ئاگه هدار کرنا پیشوه خت.

مومونین چاره‌سهر کرنا ممللانا:

مومونا ئیکئی- ناکدان باخچهی: نازادی دوو زاروک (زانا و زوزک) هه‌بوون ل ناف باخچهی ممللانی دکرن سهر سوندهی کا کی دی باخچهی ناکدهت.

دهما نازادی ژئی گوتیی ههر ئیک ژوه پارچه‌کئی ژ باخچهی ئەفدهت، ههر ئیک ژوان ئیا ئەو یی ئیکئی بیت.

به‌لئ دهما نازادی گوتیی هین ههر دوو سوندهی بگرن و پیکفه هه‌می باخچهی ناکدهن، (زانا و زوزکی) بکه‌یف پیشنیارا بابئ خو وه‌رگرتن و باخچه ناکدان و ممللانا خو ژبیر کرن.

ل قیره ههر دوو لایین ممللانی نه‌شیان بخو ئاریشا خو چاره‌سهر کهن، و پیدقی ب لایین سیئ بوون، ئەویژی (لایین سیئ) هزر کرن و چاره‌سهری پیشنیار کرن که تا زانی هه‌لوپست و پیدقی ههر لایه‌کئی ممللانی چ یه، پاشان گه‌ه‌شته چاره‌سهریه‌کا باش کو (هه‌فکاری) بو ههر دوو لا هه‌می باخچهی ناکدهن، و دئه‌نجام دا ههر دوو لا ب سهر که‌فتن.

هه‌ژی ئاماژئ یه کو گه‌له‌ک ری‌ک و چاره‌سهری هه‌نه بو قئ ممللانی و ههر جار دبیت ری‌که‌ک به‌یته چه‌سپاندن وه‌ک:

۱- دابه‌شکرنا باخچهی بو دوو پارچان و ههر که‌سه‌ک (زانا و زوزک) پارچه‌کئی ناکدهت.

۲- ئیک ژوان ئەفرو ناکدهت و یئ دی سوباهی.

۳- سه‌ندهی بکه‌ینه دوو سهر یان ههر ژ ژیده‌ری ناکئی بکه‌ینه دوو سونده و ههر دوو باخچهی ناکدهن.

۴- ناکئی بگرن و که‌س ژوان باخچهی ناک نه‌دهت.

۵- ههر دوو کا ب یاریه‌ک یان خارنه‌کئ فه‌ مژبلیکه‌ین و ئیکه‌دی به‌یته باخچهی ناکدهت.

٦- ههر دوو ئاڤى ل ئىك و دوو بكهن و بخو كه يڤى چىكهن و
باخچهى ژى ئاڤدن.
و گه لك ريڤين دى ژى هه نه ههر كه سهك يان ههر خيزانهك
دشيت ل ديف بارودوخين خو و چاوانيا گونجاندا لايه نين مملانى
بخو هلبژين.

راهينان:

پشكار ببنه بازنهك و بهندكهكى ههر دوو سهرين وى گرڤداى بن
وبلا ههر پشكارهك ژ ڤى لاي وئيك ژ لايى دى بكيشيت هه تا
وهك تورى لى دهيت و ته په كى يان ههر تشته كى دى كو مملانى ل
سه ر بهيته كرن داننه سه ر.
و ل ڤيره بو هه ميان ديارديت نه گهر ئيك ژوان هه ولبدت
بگه هيته وى ته پى كه سين دى دى ژى بى بههر، ودبيت نه وژى
هه ولبدن بگه هنى ودبيت زده ست هه ميان بچيت، له و ياريكرن
پيتقى ب وى ته پى هه بيت و ياريكرن ب پشكاريا هه ميان پيكفه
دى هه مى ژى دمفادار بن.

بي زيان، بي تيشاندن : Do No Harm

ژبهه بوبونا که سان، ئيتنيکان، گروپين ژيک جياواز ونه وه ک
هه ف د شيواز وهزر وبيروبوچون وحه ژيکرن وکار وکارتیکرن ...
هتد دا، لهو هه ر گوتنه ک، کرياره ک، پينگافه ک، پيرابوونه ک،
وقه ژه نه ک دبیت کارتیکرنه کا ئه ريني يان نه ريني هه بیت.

لهو دقیت هه رده م ده شياربين د هه ر پينگافه کي دا کا دي چ
کارتیکرن، يان چ فه ژه ن هه بیت ل سه ر که سي به رامبه ر يان
گروپه کي که سانان، دقیت مروفي باش هزر بکه ت پاش ده رپريني ژ
وي چهندي بکه ت دا نه بيته ئه گه ري بريندارکړنا هه ستا که سين
به رامبه ر، وئيشاندنا وان.

هه ر وه سا دقیت به ري هه ر پينگافه کي هزر باش به يته کرن،
وهه ر که سه ک خو ل شوينا وي که سي دانيت ئه وي ئه و گوتنه يان
کرياره بو ده يته ئا راسته کرن.

ل سه ر ئاستي تاکه که سي:

دقیت هه رده م دوو بنه ما وپرنسيپ ل هزرا مروفي بن ده ما ل
گه ل که سه کي ره فتاري دکه ت ئه وژي:

۱- دوو جار هزر بکه ت پاش گوتنا خو بيژيت يان پينگافا خو
باقیژيت دا بزانيت کا دي يا چاوابيت وتا چ راده بيته ئه گه را
ئيشاندنا که سانين به رامبه ر.

۲- مروفي خو ل شينا وي که سي دانيت، کا دي ب وي کرياري،
گوتني، پينگافي ئيشيت وزيان في که قيت يان نه، ئه گه ر مروفي
ديت دي بو نه خوش بيت، پشتراست دي ئه و که سه زي بي ئيشيت.

راهینان- روژا نازدارئ:

فئ سهرهاتی ب دهنگه کئ بلند دوو جاران بو پشکداران بهیته خاندن، جارا ئیکئ ههر تشته کئ هزردهکن ههستی نازدارئ یئ هاتیه بریندارکرن، دهستی خو بلندکته، وبوچی، وجارا دووی، ههر دهمی ههست کرن ههستی وی هاتیه بریندارکرن، ئاخافتنهک یان ههلوستهک دی پیشقه هه بیت، ل شوینا بریندارکرنا ههستی وی. نازدار کچه که که ل ژیی وه، ل سپیده هیا روژه کئ ژخه و هشیار دبیت وههست دکته ئه و دی روژه کا تایهت بیت، چونکه ئه و روژا وی یا ئیکئ یه ل قوناغا نوی یا خاندنی، نازدارئ دهما کارئ خو دکر، هزر ل ماموستا خو یا نوی دکر " ئه ری ماموستا من یا نوی دی یا چاوا بیت؟".

دهما نازدارئ تیشتا خو دخار دهیکا وی گوتئ نازدار تو وهکی هرچای، ما تو نه شیای سهرئ خو لیک دهی، نابیت تو هوسا بچیه قوتابخانی. نازدارئ ژی هندهک خارن خار وچو سهرئ خو لیک دهت.

بریکا خاندنگه هئ فیه هندهک که سین ژ نازدارئ مهزنت ترانه پئ کرن، ویهنا وی تهنگ کر، ونازدارئ ژی هه ولددا ههستین خو بین بریندار دیارنه کهت چونکه کزگریوکی گرتبوو.

و دهما گه ههشتیه خاندنگه هئ، چو د پولا خو یا نوی فیه وچافین وی ب ماموستا وی یا نوی کهفت، وئیکه مین وانه وهرگرت، کو هه می قوتابیان ئیک ل دیف ئیک ب دهنگه کئ بلند وانه خواند، وگهرا نازدارئ هات، بهلی وی ههست ب فله رزینی کر، ود په یقین ئاساندا شاش بو، وهه میان پئ کره که نی، وگوه لئ بوو ئیکی دگوتئ "بئ مه ژی".

و دهمی بوویه بیهن فهدان نازدارئ هه ولدا بچیه ل گهل قوتابیان وراریا بکهت بهلی که سی ری پئ نه دا وگوتئ تو نه هه فلا

مه‌ی، له‌و نازدار ما ل به‌ر دیوارکی وب دوو چافین زل ودله‌کی سوتی لی دنیری.

ل وانا زانستی، ماموستا بابه‌تی ل سه‌ر خارنی و خارنا ته‌ندروست دناخت، نازداری ژی چافین خو گرتن وه‌زرا خو د برساتیا خو دا دکر چونکه سپیدی تیر خارنا تیشتی نه‌خاربوو، وژ نیشکه‌کی فه دیت ماموستا وی یا دیژیتتی: هی‌ی تو نازدار، گو‌هی ته ل مه‌ نینه، چافین خو فه‌که وگو‌هی خو بده وانئ.

ل وانا سرودی، ماموستای گوتی هین هه‌می پیکفه فی سرودی بیژن، نازداری ژ دل ل گه‌ل هه‌می قوتابیان سرود دگوت هه‌تا به‌ری خو دایه‌ هافالا خو یا بره‌خ وی فه‌ روینشتی گو‌هین خو بیت‌ گرتین، نازداری ژی هه‌ست ب شه‌رمی کر، وبده‌نگه‌کی نزم سرود گوت.

ب ری‌کا فه‌گه‌ریانی فه‌ ژ قوتابخانی بو مال، نازداری ه‌زرا خو د روژا خودا دکر وب پینگافین گران وه‌یدی ه‌یدی به‌ره‌ف مالا خو فه‌ چو.

ده‌ما گه‌هه‌شتیه مال دیت خویشکا وی یا ژوی مه‌زنتر یا توره‌یه وگوتی: " تو ل کیشه‌ بوی، دقیا تو به‌ری ده‌مه‌کی ل مال بای دا ته‌ هاری من خارن حازر کربا، پا تو یا ته‌مه‌لی."

نازداری بی ده‌نگ، هاری خوشکا خو خارن ناماده‌کر، پاشی چو سه‌ر جه‌ی خو دا بنقیت وه‌زرا خو دکر کا دی روژا وی یا دووی ل خاندنگه‌هی یا چاوا بیت؟.

ل سه‌ر ناستی گروپان:

دبیت گه‌له‌ک جاران که‌سه‌ک یان گروپه‌کا که‌سانان ب کاره‌کی رابین یان گوتنه‌کی بیژن بی کو بزائن ئه‌و چه‌نده دی کارتی‌کرنی ل هنده‌ک که‌سانین دی که‌ت، کو هه‌ستین وان پی هینه ئیشاندن، یان

- دي هه ست ب ڪيمي ڪن، يان دي هزرڪن ريز ل وان نه هاتيه
 گرتن يان زي نه گه هه شتنه وي تشتت پيدفيا وان پي هه ي.
 بو نمونه: ڪه سه ڪ يان هنده ڪه س بيژنه ٽيڪي يان هنده ڪا:
 ۱- هه ي پيس.
 ۲- هين نه چ مروفن.
 ۳- ديسا ٿه هاتن.
 ۴- خودي وي يان وان نه هيليت.
 ۵- خوزي ل گه ل مه نامابان.
 ... هتد

راهينان:

پشڪدار دابهش ببه سهر چه ندين گروپان ههر گروپه ڪ
 پيڪه پيٽ ژ (۴-۶) ڪه سان، وههر گروپه ڪ دي خالين جياواز
 وهه فپشڪين خو ديار ڪه ت، پاش ههر گروپه ڪ دي ل به رامبه ر
 هه مي پشڪداران ڪه قالو خو نيشان ده ت وٺاماڙي ب خالين
 هه فپشڪ و جياواز ده ت، وڙلاي راهينه ري ڦه دي رونڪرن ل سهر
 هي نه دان، وڙلاي راهينه ري وپشڪداران ڦه دي پرسيار هي نه
 ٺاراسته ڪرن بو گروپان.
 پاش دي هي نه ديارڪن ڪو مه گه له ڪ خالين جياواز هه نه ڪو
 هه مه جوري و فره لايه ني پهدادڪن، ودهه مان ده ما مه گه له ڪ
 خالين هه پشڪ زي هه نه، مه ل هه ف ني زيڪ دڪه ت.
 ول ده مي ناڪوڪي و مملانا ن دقيت هه رده م خو ژ خالين جياواز
 دوپريخين، وجه ختي بيخينه سهر خالين هه فپشڪ.

همه جوری وفره لایه نی :Diversity and Pluralism

نه وه کهه فی ره نڅه دانا نه وه کهه فیا هزری، ئایدیولوژی، ره وشه نیبری، جفاکی، ئاینی، ئابوری، بایولوژی، سیاسی یا مروّفانه، وه می نه ته وه و ملله تین جیهانی د همه جور وفره لایه نن، چونکه ټیکه لیه کا به رفره ه دناڅه را واندا په یدابوو یه.

نه گهر ئه ف همه جوری و فره لایه نی نه با دا مروّف یان کومین مروّقان وه ک ژماره کا رو بوّتان لی هیّت، به لی نه گهر هر ټیک ژمه هزرا خو بکه ت وبکه فیه ناه پیلین ناشوپان دا، وه همه جوری وفره لایه نیی ژناف مروّقان لاده ت دی بینیت همه می وه ک ټیک لیّه اتان، ټیک ره ننگ، ټیک هزر، ټیک روشنبیری، ټیک ئاینن، ... هتد.

وب فی ره نگی ول سهر فی ده ست وداری چ تام د ژیانئ دا نامینیت، وئف چه نده چند ژیان زه نگین پر ره ننگ وخوش دکه ت ل هه مان ده مدا دبیت هه ره شه وگه ف ل سهر ژیانئ ودبیته نه گهر هه بوون وزیده بوونا ئاریشه، ناکوکی، هه څرکی و ممللانا.

وفه لسه فا راگرتنا هه فسه نگیی دناڅه را هه ردوو لایه نیی هه فسه نگیی دا نه وه مروّف یی شاره زابیت د نه پینیت ژیانئ دا، ههروه سا د پرنسیپین سهره ده ریکرنئ دا ل گه ل هه لوپست وپیشه اتان، دیسان د بنه مایین ره فترکررنئ دا ل گه ل که سان وئیتنیکین جودا جودا دا، یان ل گه ل هزر و بیر و بوچونین همه جور وه همه ره ننگ دا.

به ل فیره پرسیاره ک سهر هلددهت وچه‌ندین هیمایین
پرسیاران ل سهر سه‌ری مه دا دیاردبن.

- ئه‌ری راسته هه‌مه‌جوری وفره لایه‌نی ئه‌گه‌رین راسته‌وخو یین
مملانا نه؟

- تا چ راده جفاکین فره‌لایه‌ن وه‌مه‌جور دشین پیکفه بژین؟
- بو هنده‌ک جفاکین ته‌ک لایه‌ن ونه هه‌مه‌جور دپرن ژ مملانیین
هه‌رفینه‌ر وخوینه‌وی؟

- بو جفاکین فره‌لایه‌ن وه‌مه‌جور هه‌نه، ئه‌ف فره‌لایه‌نی
وه‌مه‌جوری نابیته ئه‌گه‌ری هه‌بوونا مملانیین خوینه‌وی؟

- رولی یاساین چ یه د ریکخستنا هه‌مه‌جوری وفره‌لایه‌نی دا؟
- رولی سازیین جفاکی وده‌زگایین په‌روه‌رده‌کرنی جی یه، وتا چ
راده دشین ب ئه‌رکی خو راببن.

ئه‌ف پرسیاره وگه‌له‌کین دی هه‌نه ل سهر په‌یوه‌ندیا دناقبه‌را
هه‌مه‌جوری وفره‌لایه‌نی وپیکفه‌ژیانن دا.

راهينان:

ٺه گهر پشڪدار بهينه دابه شڪرن ل سهر جورين ڦه خارنن: دي بينين هندهڪ ژوان چهڙ ڦه خارنن سار دڪهن وهنده ڪين دي چهڙ پين گهرم دڪهن، ويين سار ڙي هندهڪ چهڙ شهر به تي وهندهڪ چهڙ ڦه خارنن غازي دڪهن، وهند ڀماهيڪي. پاشي دابه شبڪه ينه سهر خارنا، دي بينين ٺه وين چهڙ ڦه خارنن سار دڪرن ڙيڪ جودا بوون وگروپه ڪي دي پيڪ ٿينان.

و ب في رهنگي ٺه و ڪومين مروڦان ههر د گوهريني دا نه، ٺانڪو گهلهڪ تش هه نه مه دگهه ينه ٿيڪ وگهله ڪين دي هه نه مه ڙيڪ جودا دڪهن.

راهينان:

ٺه گهر ڪومهڪا ڪه سانان دابه شبڪه ينه سهر رهنگا بو نمونه (سپي، رهش، شين، زهر، ڪه سڪ، سور، هند...) پاشان ههر ڪومهڪ ژوان ههولبدت ڪه سائين دي بينيته ناف ڪوما خو دببت هندهڪ جاران ب تيگه هاند، يان ب پالدهران ههر ڪومهڪ ههولبدت ٺه ندامين خو بهرپتر لي بڪهت، بهلي دببت هندهڪ جاران ڙي ب توندي رهفتار ل گهله ڦي چهندي بهيته ڪرن، و زمانه ڪي زفر بڪار بهيت وڪارين دڙوار پوي بدهن، زيدهباري ٺه نجامان ڪو دببت هندهڪ رهنگ دناف ڙياني دا نه مينن، ول ديماهيڪي دببت ڙيان بيته ٿيڪ رهنگ.

ٺه ڦه ل دمهڪي ڪو ڙيان يا جوان وخوشه ب ههمه رهنگيا خو، و ٺه گهر ڪومين مروڦان وهڪ رهنگا بدانين، دي گهه ينه وي ٺه نجامي نه مانا ههر ڪومهڪي ڙن افچونا رهنگهڪي ڙ فان رهنگايه، ديسان ٺه گهر ب شيوازهڪي دي له بنيرين ڪو ههر ڪومهڪا مروڦان ستايه ڪي ڙياني يه، ديسان دي چهند يا نه خوش و بي تام بيت ٿيڪ ستايي ڙياني ههمي مروڦان هه بيت.

پټکفه ژيان Coexistence:

پټکفه ژيان: پټککرنا هزر و بېر و بوچون و کهس و کومین مروټان، بېن ژیک جياواز ل گهل هه ف دوو ومفا وهرگتن ژ ټیک دوو وهه بوونا هاریکاری دناټبه را واندا.

بڼه مایین پټکفه ژيانې:

- په یداکرنا ژیواره کې هه فېشک.
- هه بوونا که نالین هه فېه یقین ودانوستاندنې.
- ټیکه لېوون وژیکدوویرک نه که فتن د سنورین گونجايدا کو کارټیکرنه کا نه رینې ل هه ف دوونه کهن وهه رټیک ناسنامه وهه بوونا خوب پاریزیت.
- خو دوویرکرن ژ ره خنا دژوار وزمانې توندوتیژی ولینیرین ب چافه کې کیم.
- ریزگرتن ل هه میان د سهر هه بوونا هزر و بېر وشیاوین جياواز وجوداجودا دا.
- بهر خودانا که سانان وهک مروټین خودان هزر و بېر و بوچون وشیاواز ومهره م وټارمانج وره وشت و بهر ژه وهند و پیدفین جوداجودا ونه وه کهه ف وژیک جياواز.

ليبورين Tolerance :

هەر ملله تهك ب شيوازه كي د ليبوريني دگههيت ژلايې زماني فه، وب شيويڼ جودا جودا ده بريڼي ژي دكهن د زمانيڼ خودا لپه ي ئه زمون و تيگه هه شتنا خو، بو نمونه:

ل دهف ئينگليزان ليبورين: ئاماده بوون وهيزه ل سهر رازيبووني ل سهر كه سه كي يان تشته كي ب سينگه كي به فرهه.

ل دهف فره نسيان: ريژرگرتا ئازاديا كه سه كي ديه، وريكا وي د هزرگرتي دا، وره وشتي وي، وبير وبوچونين وي بين سياسي وئايي.

ل دهف چينيان: ده رفه تدان وده ستپيدانه، ومهردانيا مروقي يه ل گه ل كه سپن دي.

ل دهف عه ره بان: ئاساني، ليبورين، وگه رده ن ئازاكرنه.

ل دهف فارسان: هه دار وئاساني وشيانه ل سهر خوگري وئاشتبوونه فه يه.

ل دهف كوردان: هندهك جاران ليبورين باشته ژ سزادان.

و ل فتره ديار دبیت كو كورد هه فسه نكيڼ ديخنه دناقهه را هه ردووكان دا (سزا و ليبورين)، چونكه دبیت هندهك كه س هه بن ليبوريني ب ده رفه ت بينن كو به رده واميي بكارين خو بين نه باش بدن وهه ل سهر زيانه خشيا خو د به رده وام بن.

ب شيوه كي گشتي تيگه هي ليبوريني زوري به فرهه وپري پامانه، ودبیت گشتين پيناسه بو في تيگه هي ئه وه ئه وا د راگه هاندكارا پرنسيپين ليبوريني دا هاتين يا ريكخراوا يونيسكو ده ركري ل 16 چريا دووي سالا 1995 كو ژلايي 185 وهلاتان فه ياهاتيه ئيمزاکرن ودبيژيت: ليبورين ريژرگرتن وبه رچاڤ وه رگرتا هه مه جوري يا ره وشه نبيري يه د جيهاني دا، وشيوازي ده رپينا مه يا خويه تي وريكين دياربوونا تاكينه يا مروقايه تي يه، وئه ف ليبورينه

بېشده کفیت ب زانين وپه يوه ندى وټازاديا راده برين وويژدان وهزرى.

وليبورين نه بتنې لیبورينه ژشاشی یین که سانان به لکوو پیکفه ژيانه ل گه ل وان، ورېزگرټنا بوچون وهه لویست وهزرین وا نه، کو ریکی ددهت فره لایه نی د بیر وبوچونان دا په یدا بیت ب پالپشتی ل سهر پرنسیپا وه کهه فیی ټه وا مافی دده ته هه می که سان بوچونین جیاواز دهربرن د کیشین نه وه کهه فی تیدا په یدا دبیت. ودقیت باش بزاین کو ههر تشته کی راستیا وی یا ریژه ی یه.

له و لیبورین ټازادی ولهه فچوونه د هه مه جورین دا، نه ک بتنې ټه که کټ ره وشتی یه، به لکوو پیدقیه کا سیاسی یاسایی یه، ناشتی پی بهرقه رار دبیت، ودبیت هاریکارا به لاقبونا ره وشه نبیریا ناشتی ل شینا ره وشه نبیریا شه ری.

ولیبورین نه وه کهه فی یه، یان ده سته بردانه، به لی بهری ههر تشته کی هه لویست وهرگرته کا ټه رینی یه کو دانپیدانه ب مافی هنده ک که سین دی، دا ب مافین مروفی وټازادین بنهره ت شاد بن. له و لیبورین بهرپرسیاری یه دچارچوقی دیموکراسیا جفاکی وسیاسی دا.

رولې دهوله تی د به لافکرنا ره وشه نبیریا لیبورینی دا:

دقیت سازیین وهلاتی هه ردهم هه ولبدنه دادگه ری په یدا بکه ن، وبجه بینن وټه ف سازه وټه و یاسایین ددارژن د لایه نگیرنه بن، به لکوو دقیت دبی لایه ن بن، ههروه سا پیرابوونین دادوه ری وکارگیری ژی. ودقیت ده لیقین کاری وټابوری وکومه لایه تی ودامه زراندن وپوستین فهرمی بو هه میان بن وه ک ټیک وبی جیاوازی، وهه ر دوویرکرنه ک یان پشتگوه ټیخسته ک دی ژټه نجامی وی دلروه کی ودلمان وده مارگیری وپه یدا بن.

ههروه سا دقیت سازیین وهلاتی ل دیف ده سته لات

وبه پر سپاريښ خو رېککه فتنامېن نيټدهوله تي پين گريډاي مافين مروفي ټه ټيمزا وپه سهند بکه ن ووجه بينن.

به لئ نه ليبورين دبته نه گهري پشتگوه ټيخستنا ته خ وجينيت لاواز، ودويرخستنا وان ژ پشکداريا جفاکي وسياسي، وپه نابرنه بو توندوتيزي.

باشترين چاره، باشترين رېک، باشترين ټامراز ژبو چاندن، به لافکرن، وبه پزکړنا ليبوريني بياقي خواندن وفيرکړني يه، وپينگافا ټيکي ژي هه رکه سه ک ماف وټازاديين خو بزانيت، وبزانيت دي چاوا مافين خو بده ست ټيخيت، وچاوان ټازاديين خو بکارټينيت، ورزي ل ماف وټازاديين که ساتين دي گريت.

وټه ف خواندن وفيرکړنه ژي دقيت يا بهرله نه بيت، به لکوو ب پلان وستراتيزيه ت کار ل سهر بهيته کرن، وبه يته زانين کا نه گه رين لينه بوريني چ نه پين جفاکي، ره وشه نبيري، ټابوري، ټايني، سياسي، هتد، ټانکو زانينا ره وریشالين پاشگوهاقيتن وتوندوتيزين، وزانينا نه گه رين ترسي ژ ټيک ودوو.

وټه ف پينگافا ديماهيکي مه باس ژي کري دقيت پروگرامين خواندن وفيرکړني بابه تين ليبوريني ورزگرتنا هه ف دوو بخوفه بگرن، وبزاف وچالاکين کارا ل سهر هه بن، ويا ژوي گرننگر ماموستاين چالاک، ژير، وشاره زا بو بهينه به ره فکرن.

وديماهيک ريزکين مه ل دور ليبوريني، دي ټامازه بن بو روژا جيهاني يا ليبوريني يا دکه فيته ۱۱/۱۶، کول سهرانسهری جيهاني چالاکين جوراوجور دهينه گيران دا ليبورين بيته ريبازا هه که سه کي ژبو ژيانه کا پري ناشتي په يره وبيت.

ليبورين وټاشتبونه ټه:

ليبورين ټيک ژ پرنسيپين سهره کي پين مروفايه تي يه، رمان پي

ئهوه ئهوا بوری بهیته ژبیرکرن، وهزرا تولقهکرنی نهمینیت، ولاپههکن تازه بهیته فهکرن. وخو دویرکرن ژ هزرکرنی د کیماسی وشاشیین کهسهکی بهرامبهردا. ئانکوو شاشی ب شاشی نههیته رهفتارکرن.

لهو لیبورینی رۆلهکی یهکجار مهزن ههیه د کیمکرنا ئاریشه وممللانان دا ود بیافی ئاشتبوون وییکهاتنی لیبورین زور یا گرنگه ورولهکی ئیکجار مهزن یی ههیه ودقیق قوربانی ژنیفا دلّی خو دهبرپیت دهبراره ی تاوانباری یان تاوانباران وئهو تاوانین توشوی ل رابردووی، بهلی ئهف چهنده دئی دهمی کیشیت وییدقیه ل بهرامبهردی چهندی تاوانبار ژی داخازا لیبورینی بکهت.

وبقی چهندی پروسیسا ئاشتبوون زور باشر دئی بریقهچیت، ودی بهرهههکی جوانتر پیقههیت، کو نیزیکیبونه ژبهرقراربوونا ناشتی وچارهسهرکرا ممللانین پری توندوتیژی، تاییهت توندوتیژی راستهوخو.

ئهفه وهندهک چار قوناغان پیرابوونان ددانن ژبو بجههاتنا لیبورینی، ئهوژی:

- ۱- رازیبوون ب پهرسیاریا ههفیشک ژ رویدانین بوری.
 - ۲- دانپیدان ب زیان وشاشی.
 - ۳- دانپیدان ب زیانا ههفیشک.
 - ۴- فهگهراندن، ئانکو قهههبوکرنا ئهو زیانا پهیداووی.
 - ۵- ریژگرتن ل قوربانیان و ساخکرنهفهیا بیرهوهریین وان.
- بهلی ئهه دینین نابیت هههیه دهما تاوانبار بهرپساریبیت ژ زیانی وشاشی چونکه گهلهک جاران ئهه نه خودانی شاشی یه، ههر وهسا دبیت وی دهست د هههون وهیداکرنا زیانی ژی دا نینه له ژنی نهی بهرپرسه.

ههروهسا دهما قوربانی ل تاوانباری دبوریت، دقیت تاوانبار ژی نه‌گه‌ر وچپروکین راست ودروستین تاوانی فیه‌گیریت دا قوربانی وکس وکارین وی هایداری وان نه‌گه‌ر چپروکا بن یی بسهری وان هاتی دا پتر نیژیکی راستی بن، ودهرونئ وان ئارام ببیت، وقوربانی به‌ره‌ه‌فی هه‌بیت ژبو لیبورینی.

له‌و دشیاندایه بیژین تیگه‌ها لیبورینی گری‌دانه‌کا موکوم وبه‌یز یا هه‌ی ل گه‌ل تیگه‌ها ناشتی، وناشتی هه‌رده‌م به‌رقه‌رار دبیت ده‌ما لیبورین هه‌بیت.

و دراستیا خودا هه‌ر بوچونه‌ک، ج یا ئینی یان سیاسی یا روشنبیری یانژی کومه‌لایه‌تی دی به‌ری خودانی خو ده‌ته ده‌مارگیری نه‌گه‌ر وه‌سا هزر به‌یته کرن کو خودائین وی بوچونئ دراست ودروستن وکسائین دی درئ خار وشاشن.

نه‌گه‌ر ب کوپرت ل بابه‌تی بنیرین دی بینین کو لیبورین گه‌ره‌نتی ریخوشکرن ودابینکرن وبه‌یزکرن وبه‌رده‌وامی دانا ناشتیا جفاکی ویپکفه‌ژیانی یه.

ئانکو تاکه‌کس هه‌ست ب هه‌بوونا خو بکه‌ن وه‌ک نه‌ندامه‌کئ کارا یئ جفاکی وپه‌یوه‌ندیا وی یا به‌یزه ل گه‌ل جفاکی وی یئ مه‌زن زی‌ده‌باری هه‌بوونا وی وه‌ک نه‌ندامه‌کئ کارا دناف ئیتیا وی یا دوئ ژی دا ودشیان دا ببیته که‌سه‌کئ کارا دناف پتر ژ گروپه‌کا که‌سانان، وه‌ک بیژین جورج که‌سه‌کئ کرس‌تیانه ویی سه‌ربلنده ب هه‌بوونا خو وه‌ک که‌سه‌کئ کرس‌تیان، هه‌روه‌سا نه‌ندامه‌که ل جفاکی کوردستانی ویی به‌ره‌ه‌فه ب نه‌رکین خو راببیت دناف فی جفاکی دا چونکه مافین وی دداینکرینه وه‌رده‌ما ئاریشه‌ک په‌یداوو دی یئ ئاماده‌بیت ژبو خاستنا لی بورینی هه‌روه‌سا دی یئ ئاماده‌بیت ل که‌سین به‌رامبه‌ر ببوریت.

ههروهسا لیبورین دبیته ئەگه‌ری به‌رزبونا بهایی مروفان وهک تاکه‌کەس ههروهسا وهک گروپ وئیتنیک، چونکه بهایه‌کی مروفایه‌تی یی زور بهیژه، وهیژه‌کا ده‌رونی یا ئەرینی په‌یدادکەت.

به‌لی دقیت باش بزاین کو لیبورین زور یا جیاوازه ژ نه‌گوه‌دانئ یان ژبه‌ردانائ چونه‌که نه‌گوه‌دان دئ بیته ئەگه‌را وی چه‌ندی کو لای دئ هزر دلاوازا مروفی دا بکه‌ت، وژبه‌ردانان وی هزری پشتراست دکەت، به‌لی لیبورین دیاردکەت کو دشیانداپه تولفه‌کرن بهیته ئەنجامدان، به‌لی دسه‌ر وی چه‌ندی را ده‌ستپیشخه‌ریا لیبورینی هاته‌هه‌لبژارتن دا ناشتی به‌رقراربیت، وململانه‌ مازنتر لی نه‌هیت، وژیان ب باشی به‌رده‌وام بیت، چونکه لایه‌نی به‌رامبه‌ر چ تاکه‌کەس بیت یان کومه‌کا مروفان یا ئتیکه‌ک بیت بهایه‌کی به‌رز ل ده‌ف وی هه‌یه‌جه‌ی ریژگرتنی یه، وبوچون وفه‌لسه‌فا وی دژیانئ دا جه‌ی ریژی یه. چونکه دبیته هنده‌ک هه‌فیشک دناقه‌ه‌را وان دا هه‌بن، کو جه‌خت ل سه‌ر بهیته‌کرن بئ کو ده‌ستبه‌ردارین خه‌سله‌ت وتایه‌ته‌ندی خو ببین، وئەف چه‌نده‌ دئ رامانه‌کا زورا جوان ده‌ته ژیانئ وریز ل هه‌مه‌جوری وفه‌لایه‌نی هیته‌کرن، هه‌روه‌سا تایه‌ته‌ندی گشت لایه‌نان هیته‌ پاراستن وبنه‌ جه‌ی ریژگرتنی.

و ئەف چه‌نده‌ دئ بیته ئەگه‌ره‌کی زوری بهیژ کو ژیان یا به‌رده‌وام بیت ب باشترین شیواز، وگه‌ره‌نتیا ژیانه‌کا خوش بو بره‌باین داها‌تی ژی هه‌بیت، کو بژین دجه‌هانه‌کا پری ناشتی ودویر ژ شه‌ر ونه‌خوشی وململانئ هه‌رفینه‌ر، وهه‌فرکیین خرابکار.

به‌لی بلا باش بزاین وتئ بگه‌هین کو لیبورینی ژی سنورین خو هه‌نه، چونکه نایب لیبورین بیته مه‌ترسی ل سه‌ر ناشتیا جفاکی بریدانا وی ب هزر ویرر وبوچونئ تیکده‌ر ک هه‌قدژی شیوازی ژیان وفه‌لسه‌فا جفاکی بن، یان ده‌ستدریژی ل سه‌ر مافین که‌سان وجین وته‌خ وئیتیان بن، وهه‌ره‌شی ل ئاسایشا نه‌ته‌وايه‌تی بکه‌ن.

فهره نگوک

Facilitator	مسهل	ناسانکار
Conflict Level	مستوی النزاع	ناستن مملانی
Peace	سلام	ناشتی
Peace keeper	حافظ السلام	ناشتی پاریز
Civic Peace	السلام الاهلی	ناشتیا جفاکی
Fragile peace	السلام الهش	ناشتیا هسک
Peace building	بناء السلام	نافاکرن ناشتی
Bridge builder	باني الجسور	نافاکرنی پرا
Armistice	هدنة	ناگرهستن
Factors	اسباب	نه گهر
Direct factors	اسباب مباشرة	نه گهرین راسته و خو
Indirect conflict	اسباب غير مباشرة	نه گهرین نه راسته و خو
Complex	معقد	نالوز
Do No Harm	بلا ضرر	بی زیان
Escalation	تصعيد	به رزبوون
Interests	مصالح	به رزه ونندی
Peace Saving	حفظ السلام	پاراستنا ناشتی
Motives	دوافع	پالدر
Ulterior motives	دوافع خفية	پالدرین به رزه
Armament	تسلح	پرچه ککرن
Insurgency	تمرد	پشتری
Needs	احتياجات	پیندقی
Coexistence	تعایش	پیکفه زیان
Relations	علاقات	په یوه نندی
Negative relations	علاقات سلبية	په یوه نندین نه ریئی
Destructive relations	العلاقات المهدامة	په یوه نندین هه رفیای
Constructive relations	العلاقات الجيدة (المبنية)	په یوه نندین نافا
Positive relations	علاقات ايجابية	په یوه نندین نه ریئی
Revenge	انتقام	تولفه کرن
Violence	العنف	توندوتیزی

Physical violence	العنف الجسدي	توندوتیژیا بهرجه ستایی
Direct violence	العنف المباشر	توندوتیژیا راسته و خو
Physical Violence	العنف الجسدي	توندوتیژیا له شی
Domestic violence	العنف الداخلي	توندوتیژیا نافخو
Indirect violence (Structural Violence)	العنف غیر المباشر (العنف الهيکيلي)	توندوتیژیا نه راسته و خو
Verbal violence	العنف اللفظي	توندوتیژیا گوتنی
Sabotage	تخریب	تیکدان
Understanding	تفاهم	تیکگه هه شت
social fabric	النسيج الاجتماعي	ته فتن جفاکی
Solve	حل	چاره سه ری
Diversity	تنوع	هه مه جوری
Resolution	حل	چاره سه رکرن
Conflict resolution	حل النزاع	چاره سه رکرنا مملانی
Peace Making	صنع السلام	چیکرنا ناشتی
Avoid	تجنب	خودویرکرن
Arbitration	تحکیم	دادقانی
Recognition	اعتراف	دانپیدان
Secretary negotiator	مفاوض الامین	دانوستاندکاری ده ستپاک
Fanatic Negotiator	المفاوض المتعصب	دانوستاندکاری ده مارگیر
Crook negotiator	المفاوض المحتال	دانوستاندکاری فیلباز
Scrooge negotiator	مفاوض البخيل	دانوستاندکاری قه لس
Magnanimous negotiator	مفاوض الکریم	دانوستاندکاری مهرد
Flexible negotiator	مفاوض المرن	دانوستاندکاری نه رم
Coarse negotiator	مفاوض الخشن	دانوستاندکاری هه شک
sensitive Negotiator	مفاوض الحساس	دانوستاندکاری هه ستیار
Negotiations	مفاوضات	دانوستاندن
Direct Negotiation	مفاوضات مباشرة	دانوستاندنن راسته و خو
Indirect Negotiation	مفاوضات غير مباشرة	دانوستاندنن نه راسته و خو
Privet diplomacy	الدبلوماسية الوقائية	دبلماسیه تا پاراستنی
Crises Diplomacy	دبلماسية الازمة	دبلماسیه تا قهیرانی
Long term	بعید المدى	دریژخایه ن
Assault	اعتداء	ده ست دریژی

domestic or family Assault	الاعتداء العائلي	دهست دريژيا خيزاني
Verbal Assault	الاعتداء اللفظي	دهست دريژيا زاره کی
physical Assault	الاعتداء الجسدي	دهست دريژيا له شی
Simple assault	الاعتداء البسيط	دهستدریژیا سفق
Fanatic	متعصب	دهمارگیر
Fanaticism, Intolerance	تعصب	دهمارگیری
Peace Culture	ثقافة السلام	روشپیریا ناشتین
Crises management	إدارة الأزمة	ریقه برنا قهیرانی
Conflict Management	ادارة النزاع	ریقه برنا مملانی
Agreement	اتفاق	ریککه فتن
Conflict's Roots	جذور النزاع	په هوپیشالین مملانی
Dimensions	ابعاد	ره هه ند
Disarmament	نزع السلاح	ژ جه ککرن
Accommodating	تنازل	ژ بهرک داناندن
Common environment	البيئة المشتركة	ژیواری هه فیشک
Mitigation	تخفيف	سفقکرن
Conflict triangle	مثلث النزاع	سین گوشا مملانی
Pease	فرض السلام	سه پاندنا ناشتین
Dealing	تعامل	سه ره ده ریکرن
Analyzing	تحليل	شروفه کرن
War	حرب	شهر
Psychological war	الحرب النفسية	شهری دهرونی
Civil war	حرب اهلية	شهری نافخو
Multicultural	تعددية	فره لایه نی
Peace Education	تعليم السلام	فیکرنا ناشتین
Teacher	معلم	فیکره
Conflict Transformation	تحويل النزاع	فه گوهاستنا مملانی
Genocide	إبادة	قپکرن
Indemnities	تعويضات	قه ره بوو
Coup	إنقلاب	کوته دا
Short term	قصير المدى	کور تخایه ن
Communication Channels	قنوات الاتصال	که نالین په یوه ندیان
Cries	أزمة	گرژی

Threat	تهدید	گهف
Party	طرف	لايهن
Third side	الطرف الثالث	لايهنې سين
Instigator Parties	اطراف محرضة	لايهنې پالدهر
Real parties	اطراف حقيقيه	لايهنې راسته قينه
Direct parties	اطراف مباشرة	لايهنې راسته وخو
Hidden parties	اطراف خفيه	لايهنې فه شارتى (به رزه)
Indirect parties	اطراف غير مباشرة	لايهنې نه راسته وخو
Manifest Parties	اطراف ظاهرة	لايهنې ناشكه را (به رچاډ)
Tolerance	تسامح	ليبورين
Amnesty	عفو عام	ليبورينا گشتى
Intervention	تدخل	مايېكړن
Violent conflicts	النزاعات العنيفة	ململائين توند
Armed Conflicts	النزاعات المسلحة	ململائين چه كدار
Simple Conflicts	النزاعات البسيطة	ململائين سځك
Military conflicts	النزاعات العسكرية	ململائين سه ربازي
Latinate Conflicts	النزاعات الكامنة	ململائين فه شارت
Intrastate conflicts	نزاعات داخلية	ململائين نافده وله تى (نافخوى)
International conflicts	نزاعات دولية	ململائين نيځده وله تى
Destructive conflicts	نزاعات هدامة	ململائين هه رفينه ر
Economic Conflict	النزاعات الاقتصادية	ململائين ټابورى
Manifest Conflicts	النزاعات الظاهرة	ململائين ناشكه را
Constructive conflicts	نزاعات بناءة	ململائين ټافا كه ر
Complex Conflicts	النزاعات المعقدة	ململائين ټالوز
Religiouse conflicts	النزاعات الدينية	ململائين ټاينى
Conflict	نزاع	ململانه
Mediation	وساطة	نافيځ ټفانى
Dispute	خلاف	ناكو كى
Difference	اختلاف	نه وه كه ه فى
Envoy	مبعوث	هنارتى
Reason	سبب	هو
Military force	قوة عسكرية	هيڙا سه ربازي

Peace keeper forces	قوات حفظ السلام	هېژين ناشتې پارټيز
Destruction	هدم	هه پښاندن
Collaborating	تعاون	هه فکاري
Dialogue	حوار	هه څپه پښين
Contradiction	تناقض	هه څډزې
Competition	تنافس	هه څپکې
Social cohesion	تماسك اجتماعي	هه څگرتنا جفاکي
Options	خيارات	هه لېژارده
Assessment, Evaluation	تقييم	هه لسه نگاندن
Attitudes	مواقف	هه لويست
Attitude	موقف	هه لويست
Sabotage	تخريب	وېرانکرن
Similarity	تشابه	وه ک په ک
Equality	مساواة	وه کهه في
Law of war	قانون الحرب	ياسا شهري

Mennonite Central Committee

رئیکخواوه کا جیهانی یا نه مفاداره، بنگهه وی ل که نه دا و ویلایه تین ئیکگری یی
ئهمریکی یه، کاردکته ژبو فیان و دلوفانیی بو ههمی که سان بریکا ههوارهاتن،
وگه شه پیدان و ناشتی.

MCC کاردکته بو وی چهندی ناشتی ببیته پارچهک ژ ههر کاره کنی نه انجام
دهت. ل ده می د ههوارا که ره ساتان دهیت ل گهل ریکخواویت نافخوی کاردکته
ژبو به لافکرنا که ره ستان ب شیوازه کی کو سنور بو ممللانا بهیته دنان. و دکارین خو
یین گه شه پیدانی دا MCC ل گهل سازیین جفاکی کاردکته ژبو پشتراست بوون ل
سه ر وی چهندی کو پروژه پیدفیین جفاکی تیردکه ن. و ریکخواو دخازیت سیاسه تین
گونجای بهیته داریتن کو جیهانی به ره ف وی چهندی بهن ناشتی پتر کنی بهرقرار
ببیت.

زیره خان ئەمین مایی

- ماموستای زانکویا دهوک.
- هه‌لگرتی باوه‌رناما ماسته‌رتی ب زانستین ناشتی و چاره‌سه‌رکرتا ململانان.
- خودانی چه‌ندین به‌لافوکین سیاسی، یاسا، کومه‌لایه‌تی.
- چه‌نده‌ها له‌کولین و کونار به‌لافکرینه ل کوردستانی و ده‌رله.
- راهینه‌رتی فیرکرتا ناشتین وشروه‌له‌کرن و چاره‌سه‌رکرتا ململانا به.
- ئەندامی ده‌سته‌یا نهمسینا گو‌فارا پینکاف Step یا ل کهنه‌دا ده‌ردچیت.
- ئەندامی سه‌ته‌رتی خواندین ناشتین و چاره‌سه‌رکرتا ململانایه ل زانکویا دهوک.
- پشکداری چه‌ندین خولین تایه‌تی ناشتین و چاره‌سه‌رکرتا ململانان به‌ویه ل دهوک، هه‌ولیر، نیو‌پورک.